

NÉMET NYELVÉSZETI DOLGOZATOK
ARBEITEN ZUR DEUTSCHEN SPRACHWISSENSCHAFT

SZERKESZTI
SCHWARTZ ELEMÉR

XII.

KISS GYULA

A SZOMBATHELYI NÉMETSÉG A XVII.
SZÁZADBAN
CSALÁDTÖRTÉNETI TANULMÁNY

DEUTSCHE IN STEINAMANGER IM XVII.
JAHRHUNDERT
FAMILIENKUNDLICH

B U D A P E S T, 1 9 4 4

K I S S G Y U L A

A SZOMBATHELYI NÉMETSÉG
A XVII. SZÁZADBAN

CSALÁDTÖRTÉNETI TANULMÁNY

B U D A P E S T, 1 9 4 4

SZÜLEIMNEK

261371

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

M. T. AKAD. KÖNYVTÁR
I. sz. Könyvtár
1945. 400

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó	7
A szombathelyi németiség a XVII. században	9
Adattár	18
Irodalom	44

Előszó.

Munkánk a XVII. században, 1606-tól 1711-ig Szombathelyen megtelepedett német családok életviszonyait vizsgálja. Feleletet kíván adni arra a kérdésre, milyen számban élt németség az akkor még nagyon kisjelentőségű városban, milyen anyagi helyzetet tudott magának teremteni, hogy kapcsolódott be a város életébe, és milyen volt a viszonya a többségi magyar lakossággal. Egy német szórványcsoport lassú felszívódását kísérjük figyelemmel anyakönyvi adatok, birtokszerzési és kriminális ügyek alapján. Adalékokat kívánunk szolgáltatni Szombathely multjához, amelyben szomszédos dunántúli városainkkal ellentétben a nagyon kis számban beköltözött németség nagyobb szerepet nem játszott, Szombathely magyar jellegét nem változtatta meg.

E helyt mondunk köszönetet mindazoknak, akik munkánk létrejöttét elősegítették.

A szombathelyi németség a XVII. században.

Nem önkényesen, nem ok nélkül kívánjuk kutatási területünket az 1606-tól 1711-ig tartó 105 évre korlátozni. Az 1606-os korhatárt indokoltta teszi az a körülmény, hogy ez időtől fogva maradtak fenn a szombathelyi polgárságra, köztük a betelepülő németekre vonatkozó nagyszámú feljegyzéseink. Más városokhoz viszonyítva Szombathely nagyon kedvezőtlen helyzetben van középkori levéltári anyagot illetőleg. Másutt a városi levéltárak úgyszólván érdemlegesebb veszteség nélkül vészelték át a századokat, a szombathelyi levéltár XVII. század előtti teljes anyaga elpusztult s csak másutt őrzött, gyérszámú oklevelek állnak a középkori várostörténet kutatójának rendelkezésére. Megállapítható belőlük, hogy Szombathely a középkorban jelentéktelen helyégszámba ment. Amilyen nagyfontosságú centruma volt Felső-Pannónia életének a város őse, a *Colonia Claudia Savaria*, olyan elenyészően csekély szerepet játszott a későbbi *Castrum Zombothel*.¹

A honfoglalás után, *Pray* szerint 1009-ben, *Károlyi* Lőrinc szerint 1033-ban Szent István a valószínűen 1009 előtt alapított győri püspökségnek adományozta Szombathelyt, mint egyházi birtokot.² Megjegyzendő, hogy a győri püspökkel nem állt jobbágyviszonyban; mikor II. János püspök 1407-ben bizonyos kiváltságokkal látja el, a szabadalomlevél „új egyességről” beszél, melynek alapján arra következtethetünk, hogy előzőleg is rendelkezett valamilyen privilégiumokkal.³ A püspökség várat építtet itt, s ezáltal biztonságos helynek számít. Ennek köszönhető, hogy a törököktől veszélyeztetett vasvári társas-káptalant az 1578-as pozsonyi országgyűlés idetelepíti, majd nemsokára a vármegyének is székhelye lesz. Mint egyházi és világi hatóságok székvárosa, gazdasági élete is fellendül, vonzóerőt gyakorol nemcsak a magyarságra, hanem a

¹ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1894. II, 720. 1.

² *Kunc* Adolf—*Kárpáti* Kelemen: Szombathely-Savaria rend. tanácsú város monographiája. Szombathely, 1880. I. 64. o.; Szent István emlékkönyv. Budapest, 1938. I, 346—7.

³ *Kunc*—*Kárpáti*: I. m. I. 65. o.

határmenti és a határon túli németségre is, különösen iparosokra és kereskedőkre.⁴

A XVI. század előtti népiségi viszonyokra vonatkozólag alig van adatunk. A kisszámú okleveles anyag alapján úgy látszik, hogy az Árpádok és az Anjouk alatt a lakosság zöme magyar volt. Az első idegen telepítésről a XIII. században, egy 1264-es királyi oklevélben olvashatunk.⁵ Ez időtől kezdve, de különösen a XVI. században szaporodik a németnevű polgárok száma. Miután azonban leginkább csak családnevek maradtak fenn, róluk, a középkorban szórványosan letelepedett németekről közelebbi nem állapítható meg.⁶ A XVI. század folyamán horvátok is költöznek a városba. Első telepeseik *Gregorianczy* Pál győri és zágrábi püspök uradalmi tisztjei voltak (1555).

A Bocskai-felkelés alatt a várost a *Némethi Gergely* vezetése alatt álló hajduk feldúlták; az előrelátó polgárság kiváltságleveleit és egyéb fontos iratait biztos helyen kívánta elhelyezni, s már előzőleg Némethújvár várába szállíttatta őket. Ott azonban, különös véletlen folytán, épp akkor ütött ki tűzvész, s ennek a szombathelyi levéltár is áldozatul esett.⁷ A rendezettebb viszonyok visszaálltával újra vezetni kezdték a városi feljegyzéseket s ezidőtől napjainkig nincs szakadás. Bőséges anyagot szolgáltatnak a XVII. századi

⁴ *Kunc—Kárpáti*: I. m. I, 79. o.

⁵ „...medietatem terre custodum silve eiusdem Castri (Moson) Raab nominate existentis inter *villam hospitum de Zombathel* et dictam villam Perin.“ (*Wenzel Gusztáv*: Árpádkori új okmánytár, Pest, 1870, VIII. 89 l.)

⁶ 1606-ig a következő Szombathelyen lakó német polgárok neve ismeretes: 1339. Hencheul fia Miklós. (*Nagy Imre*: Anjoukori okmánytár, Budapest, 1883. III, 564. l.)

1342. Hencheul fia Miklós. (Nemzeti Múzeum törzsanyaga. 1342. III, 18.)

1407. Béchy Gergely.

1407. Pyrgek Mihály esküdt.

1407. Pythier Péter hegymester. (Szombathely, Városi Levéltár, I. szekrény 1. sz.)

1481. Mihály, dictus „Promphner“.

1524. Preiss Jakab és Schwarz Mihály. (*Házi Jenő*: Sopron sz. kir. város története. Sopron, 1929. I, 7: 106. l.)

1525. Balneator Jakab. (Szombathely, Városi Levéltár. I. szekrény 1. sz.)

1525. Prucz (Preiss) Jakab bíró, Peresiner esküdt. (U. o.)

1531. Preiss Jakab volt szombathelyi polgár. (*Házi*: I, 7: 409. l.)

1544. Michael Iglér de Samathel olim Quinqueecclesiensis. (Keszthely, Festetics-könyvtár, V. 378. kézirat.)

1545. Wilhelmus Gerstner. (Keszthely, Festetics-könyvtár, V. 123. kézirat.)

1565. Ankerrayter (magyar nemes), Bilhelm Jeregh. (Urbárium, Szombathely, Püspökvár.)

1577. Ankerrayter, Bilhán, Giorgh (= Jeregh?), Prucz, Kőszeghy másnéven Inhofer. (Urbárium, 1577. Szombathely, Püspökvár.)

Ezen adatokat *Horváth Tibor* Antal úr volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

⁷ *Kunc—Kárpáti*: I. m. I, 81. l.

városi élet megismeréséhez is, s lehetővé teszik az egykorú s általunk tárgyalandó polgárság életének megrajzolását.

A XVII. századi Szombathely élete két eseménykörben folyt le. Egyrészt kiváltságaikért harcoltak, újakat szereztek, vagy a meglévők érvényesítését vívták ki. E helyi jellegű törekvések mellett azonban kivették részüket a század történelmi viszontagságai-ból is. Elveszett 1407-es privilégiumuk helyett, nem sokkal a levéltár pusztulása után új kiváltságlevelet nyernek, akkori uruktól, *Napragy* Demeter győri püspöktől, melyet II. Mátyás 1610-ben megerősít.⁸ A harmincéves háború alatt pedig II. Ferdinánd menti fel a várost örök időkre, minden, a királyi kincstárnak szolgálta-tandó teher alól, így becsülvén meg a lützeni csatában segítségére lévő Szent Márton szülővárosát (1636).⁹ E kiváltságokhoz a városi polgárság makacsul ragaszkodott, s ha sérelmeket vélt érezni, még a király elé is panaszra járult. Így vádolják be 1647-ben a jogaikat megsértő ifj. *Draskovics* György győri püspököt, s a sérelmeiket vizsgáló legfelső bizottság panaszukat orvosolni igyekszik.¹⁰ „Privilegium Oppidum Savaria“ polgárai ugyanakkor kivették részüket mindazon szenvedésekből, anyagi csapásokból, amellyel a háborús idők a XVII. század magyarságát sujtották. A Bocskai-dúlást las-san kiheverik, megrongált várukat is kijavíttatja Széchenyi György püspök (1667—78).¹¹ Résztvesznek a törökök elleni hadjáratban; a város Zrínyi táborába fegyveres polgárokat küld,¹² belső békéjét pedig különleges rendszabállyal kívánja megóvni, ellenőrizteti a városba érkező gyanús idegeneket.¹³ A Thököly-felkelés viszontag-ságait elkerülik, színtkatolikus lévén, a századra jellemző vallási villongások sem okoznak zavart a polgárság életében.¹⁴ Annál több áldozatot hoz aztán a város a Rákóczi-felkelés ideje alatt. A had-műveletek egy része a Dunántúl folyik, s fekvésénél fogva átmeneti terület lesz Szombathely, melyet hol az egyik, hol a másik had-viselő fél száll meg, ahogy a hadiszerecsé hozza, s veti ki sarcát készpénzben, élelemben és ruházatban. Főhadiszállás több ízben; 1704-ben itt parancsnokol Ocskay László,¹⁵ 1706-ban Bottyán János,¹⁶ a kuruc hadak, 1707-ben Nehem báró¹⁷ a császáriak részéről.

⁸ I. m. I, 82—84. ll.

⁹ I. m. I, 87—91. ll.

¹⁰ I. m. I, 94. l.

¹¹ I. m. I, 97. l.

¹² I. m. I, 100. l.

¹³ I. m. I, 101. l.

¹⁴ I. m. I, 102. l.

¹⁵ I. m. I, 107. l.

¹⁶ I. m. I, 110. l.

¹⁷ I. m. I, 113. l.

A megszállásokkal együttjáró rengeteg pusztítás és anyagi romlás miatt amúgy is nagyon megpróbált várost a felkelés utolsó évében a legsúlyosabb csapás éri: pestis kezd terjedni falai között, s 1710 június 1-től 1711 február 23.-ig a lakosság igen nagy része esik áldozatul. Hiába próbál védekezni a város, hiába rendelnek a doktorok mellé fürdőslegényt és borbélyokat 8 napi felváltással,¹⁸ hiába zárják be a templomokat,¹⁹ a dögvést megállítani nem tudják. A tanácsjegyzőkönyvek „szegény város“-t írnak a szokásos „Böcsülletes Város“ helyett, melyben „ugj halnak embereink, hogj egj napon Cir: 30 es 35 Halottak vannak, az kik az Pestises Döghleletességhben megh halltak“.²⁰ Már csak a hit tartja a polgárságban a lelket. „Volt az böcsülletes Varosnak G(ene)ralis Gyülesse; Melÿben Fogadást tett az Város, hogj mivel oly rettenetes Döghleletességh Vagjon az Városban, hogj nem sok időtül foghvást már 500 Embereink az Pestisben megh holtak, Azért Holnapi Napon ugj mint 14 Augusti, Dicsöseghes Sz. Rochus Confessornak illő ünnepe Napja, azon Sz. Patronusnak tisztességhére, migh az Szegény Varosunk fönt tartatik, hogy az eő Szent által az Ur Isten távoztassa el Szegény Varosunkbul ezen Döghleletességhet es mencse megh; és ez Után minden Gazda Felességhének, S — Cselégjeinek megh mongja Szorgalmatossan, S — megh tanicsa, hogj arra rea vigjazzanak S azon Napot Szép Aétatossaghal Vigjék Véghbe.“²¹ A 9 hónapig pusztító fekete halál a város lakosainak kétharmadát, 2000 lakost követelt áldozatul. Szinte kihalt Szombathely, s az üres várost a környékről bevándorlók — köztük sok német család — népesítik be.²² Az 1711 utáni idővel azonban már nem foglalkozunk. Munkánk csak a nagy népeség-cseréig Szombathelyen élő német eredetű polgárok sorát veszi számba.

A XVII. századi szombathelyi polgárok életének tanulmányozásához a következő források szolgálnak anyagot:

a) Szombathely privilégizált város tanácsjegyzőkönyvei (*Protocolum Actorum Civilium Privilegiati Oppidi Savariensis ab anno x usque annum y*. Rövidítése: Prot. vagy Pr.) A polgárság belső életének eseményeit tartalmazzák: a városi tanács névsorát, városi rendeleteket, a város belterületén, valamint a határbeli szántóföldeken történő ingatlanszerzéseket, az egyes polgárok ellen megindított vádak jegyzőkönyveit. 1606-tól, magyar nyelven vezetik őket.

¹⁸ Prot. 1707/12. 126.

¹⁹ Prot. 1707/12. 127.

²⁰ Prot. 1707/12. 132.

²¹ Prot. 1707/12. 133.

²² Kunc—Kárpáti: i. m. I, 117. l.

b) Szombathely privilegizált város hegyterületének jegyzőkönyvei. (*Protocollum Promontorialium Privilegiati Oppidi Sabariensis.*) A hegyesterek által vezetett városi hegyterületen történő ingatlanszerzéseket tartalmazzák. 1609-től, magyar nyelven írják őket.

c) A szombathelyi városi levéltárban őrzött végrendeletek.

d) A szombathelyi plébánia 1675-től latin nyelven vezetett anyakönyvei. (*Liber Baptisatorum Ecclesiae Parochialis B. M. V. Elisabeth visitantis privilegiati Oppidi Sabariensis tomus I: 1675—1698; Tomus II: 1698—1711.*) A kereszteltek és házasulók jegyzékét tartalmazzák.

E források adataiból kellett a szombathelyi németiség számát meghatározni. Polgárkönyv, mely a városi lakosok neveit tartalmazza, csak 1735-től áll rendelkezésünkre; ennek hiányában a németiség kiválasztása meglehetősen bonyolult módon történhetett.

Német családneveket legbőségesebben az anyakönyvi feljegyzésekben lehet találni. E nagyszámú németiség azonban nem volt feltétlenül városi polgárság is. Az anyakönyvek ugyanis nem csupán Szombathely, hanem a plébániához tartozó filiák, vagyis a környékbeli falvak, *Szent Márton, Perint, Szanat, Herény-Senyefa, Kámon, Gyöngyösszőlős, Sorokmajor, Szünöse* lakosságának matrikuláris adatait is feljegyezték. E filiák némelyikében, pl. Szent Mártonban, de másutt is, német családok is éltek. A bejegyzéseket vezető egyháziak pedig csak a legritkább esetben jegyezték fel a keresztelte vagy esketett hovatartozandóságát. (*Sabariensis, ex Sto Martino, ex Szanat* stb.). Anyakönyveink tehát a *szombathelyi és szombathelyvidéki* németiség családneveit tartalmazzák. A város polgárait bizonyos megrostálás alapján lehet csak megállapítani. E rostáláshoz a felsorolt első három forrás, különösen pedig tanácsjegyzőkönyveink és hegykönyveink feljegyzései nyújtanak segítséget.

Ha egy család Szombathelyre költözött, s kevesebb vagy hosszabb ideig lakója volt a városnak, feltehető, hogy valamely ingatlant, házat, szántóföldet vagy szőlőt szerzett magának. S mert az ilyen vagyonszerzéseket a tanács- és hegykönyvekben a legaprólékosabban feljegyezték, következésképp e forrásoknak minden városi polgár nevét fel kell tüntetniök. Mivel pedig a város erkölcsi szigora miatt minden apró becsületsértési ügy a tanács elé kerül, tanácsjegyzőkönyveinket még jogosabban tarthatjuk a szombathelyi családnevek forrásának. Feltételezhetjük, hogy az anyakönyvekben feljegyzett nagyobb számú német család közül

csak az tartozott Szombathely város polgárságához, amelynek neve a jelzett két forrásban szerepel: e családokat tartjuk szombathelyi németeknek, vizsgálatunk ezekre terjed ki. 1606-tól 1711-ig ilyenformán 41 német család volt, több-kevesebb ideig a város lakója.

Mikor, honnan és miért telepedett meg Szombathelyen e 41 család? E kérdésre a források csak gyér útmutatást adnak. Beköltözésük pontos ideje a legtöbb esetben nem állapítható meg. Hasonlóképen csak kevés családnál jegyezték fel származási helyüket. (Pl. *Ferber-, Furer-, Hampl-, Hauer-család.*) E biztos adatok, és az e téren a XVII. században már kevésbé figyelembe vehető származási nevek (Herkunftsnamen) arra utalnak, hogy a családok egy része a határon túl, vagy a határon innen élő német-ségből kiszakadva egyenesen Szombathelyre költözött (pl. a *Furer-család* az alsóausztriai Krumbachról, a *Ferberek* Pinkafőről, a *Hauer-család* Kőszegről), mások ellenben már más magyar lakosú város polgárai voltak, Szombathelyre való vándorlásuk előtt (pl. a *Hampl-család* Pápán). Említettük, hogy a város környékén, a filiákban is éltek németek; közülük is költözhettek Szombathelyre, viszont e folyamat fordítottja is ismeretes volt (l. *Polzer Márton*).

Mi okozta a németiség szombathelyi megtelepedését? Kézművesek és kereskedők voltak, akiket a megyeszékhely gazdasági élete vonzott ide. Egyesek megtalálták számításaikat, ezek hosszabban itt tartózkodtak, vagy nemzedékeken keresztül éltek a városban. Többségük azonban csak rövidebb ideig élt a városban. Alighogy feltűnnek forrásainkban, már nyomuk is veszik. Egyeseknél kimutatható az eladósodás; ingatlanaikat sorra eladják, aztán maguk is elköltöznek más helyre, új életet teremteni. Nagyon csekély a huzamosabban letelepedő családok száma, ezek azonban meggazdagodnak s résztvesznek a város vezetésében.

A betelepülők foglalkozását az egyes forrásokban, különösen a végrendeletekben feltüntetett adatokon kívül leghívebben a szombathelyi polgárság sajátos névadása alapján lehet megállapítani. A város férfilakosságát ugyanis nem csupán család- és keresztnévükön tüntetik fel egykorú jegyzőkönyveink, hanem ragadványnevükön is. Ragadványnevül pedig a nevezett mesterségének megjelölése szolgált. Áll e névadás mindhárom fajú polgárokra, magyarokra, németekre, horvátokra egyaránt. Pl. *Nagy Szappanfőző Márton, Nyul Márton aliter Pogácsasütő, Bedekovics Takács János, Ferber Fördős Kristóf*, stb. A ragadványnevek létjogosultságot nyernek még az anyakönyvi feljegyzéseknél is, sőt nagyon sok ízben önmagukban elegendőnek bizonyulnak egyes személyek

identifikálására, pl. *Fördös Kristóf*. Általuk nyert megállapítást, hogy betelepedett németjeink majdnem teljes számban kereskedelemmel és iparral foglalkoztak. Volt köztük mészáros (6), szabó (5), lakatjártó (3), sövegjártó (2), varga (2), kalmár (2), bognár (2), pék, szíjjártó, szítás, harangozó, pintér, csizmazia, fördős, kőműves, szappanfőző és gombkötő. Ez időben a város polgára csak az lehetett, aki előzőleg belépett valamely céhbe.²³

Munkásságával legtöbbje bizonyos ingatlan vagyona tett szert, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, sőt egész, residentialis házat bírt a város akkori 6 utcájának (*Fel-, Forró-, Kám-, Gyöngyös-utca, Kis-, Nagykarcica és Forgó*) valamelyikében. A város gazdasági középpontja a Gyöngyös-utcában volt, mely a piacot vette közre, a várostoronnyal s az ekörül felütött vásáros bódékkal. Nem egy német családnak állott itt háza, vagy bolthelyisége. Foglalkozásuk azonban nem csupán kézművesség volt, hanem föld- és szőlőművelés is (*Halbbauer*). A városfalakon kívül, a városi határ számos helyén volt szántóföld tulajdonukban, a *Picsontában*, a *Kövi Dúlón*, a *Kenderes Kertben*, a *Bogácon* kívül és belül, és a *Lapos almában*. Ezen kívül többjük vásárolt szőlőt a városi hegyterületen; az *Előhegyen*, az *Alsóhegyen*, a *Ripay-hegyen* és a *Királysztékén*.

Két feljegyzésünk (I. *Nadel, Ebenpurger*) arra mutat, hogy a polgárságnak német szolgálégyenei is voltak. Ők azonban nem voltak a város polgárai, de a városi törvényszék felettük is ítélkezési joggal rendelkezett.

Érdekes jelenség, hogy a város vezetésében e nagyobbbrészt anyagilag is tehetős németség kevés szerepet játszik. Ennek oka abban a tényben keresendő, hogy az itt letelepedett családok zöme nem tölt hosszabb időt Szombathelyen; „vándornémetek“, akik, ha más helyen, nagyobb lélekszámú, és a gazdasági életben kimagaslóbb városban biztosabb megélhetési lehetőséget sejtének, ingatlanaik eladásával elköltöznek Szombathelyről. Azon kevés számú család azonban, mely hosszabb időn át, egy-két nemzedéken keresztül „civis Sabariensis“ volt, oly megbecsülést tudott szerezni, hogy tagjai bekerültek a városi vezetőség soraiba. A „böcsülletes Város“ élén az évenként megválasztott bíró s segítőitársai álltak, 8 belső, 8 külső tanácsos, 2 városhadnagy, 1 vagy 2 hegymester, nótárius, 2 vásárbíró s ugyanekkor választattak meg a város alacsonyabb rangú alkalmazottai is, egyházfik, mezőpásztorok s a város szolgálói. 1606-tól 1711-ig az évenkénti választásokon a német polgárság következőkép érvényesült:

²³ *Horváth Tibor Antal: A szombathelyi ötvösség története, Dunántúli Szemle VII (1940), 139. l.*

Német polgár város bírása	1 ízben
belső tanácsos	10 „
külső tanácsos	11 „
város hadnagya	3 „
hegymester	4 „
alacsonyabb szolgálatban	2 ízben.

A város vezetésében tehát nagy szerepük nem volt.

Kérdésünk most már: hogyan hatott a magyar polgárság a betelepülő németekre? Szombathelyt a XVII. században túlnyomó többségben magyarnyelvű polgárok lakták.²⁴ A németiség nem volt számottevő, hisz a jelzett 41 család, vándorló jellegénél fogva, nem egy időben telepedett meg a városban. Kisebbségben lévén, a többségi magyarsághoz alkalmazkodniuk kellett. Legelőbb nyelvüket sajátították el. Iparosok voltak, érteniök kellett a vevőközönség nyelvén. Magyar nyelvtudásukat a tanácsjegyzőkönyvek örökítették meg, amelyek, bizonyítékaul a város magyarságának, mindvégig magyar nyelven vezették. A XVII. században csak három németnyelvű szörvány olvasható bennük, két német káromlás, és egy háromsoros versike 1649-ből.

„*Wachen nach . . . umb
Verzehret den Leibh Vundt
Darumb Szorgen Tűts nicht.*“²⁵

Annál gyakrabban találhatunk feljegyzéseket arra vonatkozólag, hogy a németek a magyar nyelvet, legalább is szókincsünk bizonyos részét magukévá tették. Mint említettük, a tanácsjegyzőkönyvekben a polgárok egymásközi perei is feljegyeztettek. Különösen nagy azon perek, Magisztrális Causák száma, hol becsület-sértés, nyilvánosság előtt való gyalázkodás, vagy káromlás miatt vádolják egymást. A nótáriusok ez esetben az elhangzott becsmerlést lehetőleg szószerint és a megfelelő nyelven igyekeztek rekon-

²⁴ A városi polgárság magyar családnevei: Ágh, Aranyos, Babos, Bak, Bakos, Baniai, Bárdossy, Barson, Bartaruhás, Bazo, Beiytös, Bodó, Bosoki, Botos, Bozzaj, Böse, Czigan, Csákány, Csapo, Csatory, Cser, Csordas, Dömötör, Egér, Eöry, Eötvös, Farkas, Fazokas, Feiér, Fogol, Fukar, Gerczey, Gerenda, Harcha, Hajogato, Hetessy, Jámbor, Janko, Járfás, Jári, Kaidi, Kalamár, Káldi, Karajczaros, Karicsaj, Kecsés, Kerkápoli, Keserü, Kigyó, Kinizy, Körösztyn, Kötélverő, Kulcsár, Laczó, Letenyey, Magyarossy, Mákos, Mankos, Nagyfejű, Nehezlábu, Nyakas, Nyeregiarto, Nyul, Oladi, Ondodj, Ovegjarto, Pallos, Pap, Perenyei, Peresztoghi, Pinterk, Poszto-Mecző, Puska Agy Csinalo, Pyartzy Szabo, Rába, Répás, Róka, Rummy, Sas, Sáska, Sebe, Serény, Sípós, Somogy, Sugár, Szakály, Szappanfőző, Szarandok, Szechödi, Szekér, Szekeres, Szép Lábu, Szily, Szý, Tekeniró, Tömördi, Tunya, Varju, Vasarnap, Vasing, Vida, Virágos, Vörös Viragos, Zöld, stb.

²⁵ Prot. 1648/51. 64.

struálni. Németjeink nagyon gyakran vádoltatnak becsületsértés miatt, s káromlásaikból kitetszik, hogy nem csupán a magyar káromkodás stereotyp kifejezéseit sajátították el, hanem beszélték a magyar nyelvet. Döntően bizonyít a nyelv elsajátítása mellett az a tény, hogy egymás közt is magyarul beszéltek (l. *Ferber contra Prucker-ügy*). A nyelv elsajátítását különben nemcsak a tanácsjegyzőkönyvek, hanem a ránkmaradt végrendeletek is bizonyítják, melyekben a szombathelyi német polgárok vagyonukat kivétel nélkül magyar nyelven testálták el.

Kis számuknál, szórványjellegüknél fogva németjeink nem alkothattak elkülönült csoportot. Okvetlen érintkezniök kellett a város magyar lakosságával. Erre nem csupán a magyar nyelv elsajátítása bizonyíték, hanem elsősorban az a tény, hogy igen gyakori a német férfi és magyar nő házassága. Az áttekintett időn belül 34 esetben jegyezték fel a házastársak nevét, közülük:

német férfi házastársa	német	nőnek	11 esetben	(32%)
„ „ „	magyar	nőnek	19 esetben	(56%)
„ „ „	horvát	nőnek	4 esetben	(12%)

Természetesen hasonlóképp gyakori a magyar férfinak német nővel kötött házassága. E keveredés némely családnál nemcsak egy, hanem több nemzedéken keresztül folyt. Mindezek alapján feltehető, hogy a szombathelyi szórványnémetség, miután a többségi magyarság nyelvét elsajátította s a magyarsággal vérségileg keveredett, lassanként elvesztette német jellegét, felszívódott a magyarság testébe, asszimilálódott.

(N. B. Az asszimilációt az ilyenfajta keresztnevek is alátámasztják, mint *Gyurka* (l. *Ferber*), *Gyurko* (l. *Lenardt*) és *Jancsi* (l. *Günter*). E tanácsjegyzőkönyvi, tehát hivatalos feljegyzésekbe a szülők vagy rokonok által bediktált magyar becenevek arra valának, hogy az itt letelepedett szórványnémetség még a keresztnevadásban is hasonult a többségi magyar lakossághoz.)

Összegezve: A XVII. századi Szombathelyen a többségi magyar lakosság mellett megtelepedett egy kis számú s állandóan változó, hullámzó, iparral foglalkozó német kisebbség, mely itt anyagi jólétre tett szert, bizonyos mértékben résztvevett a város vezetésében is, s mindinkább elvesztve német jellegét, a magyar nyelv elsajátítása, s a magyarsággal való vérségi keveredés után asszimilálódott. Az 1710—11-es pestis idején Szombathelyen élő német családok nagyrésze, tehát már csak a családnév alapján tekinthető németnek. Hogy az 1711 után beköltöző németek mikor s milyen körülmények folytán asszimilálódtak, nem tartozik munkánk keretébe.

Adattár.

Adattárunk a XVII. századi szombathelyi német családok eseménytörténetét tartalmazza. A betűrendbe szedett családnevek mellett található két évszám a családra vonatkozó első és utolsó feljegyzés keltét jelzi; hozzávetőlegesen e két év között voltak a város polgárai. Külön részben szerepelnek a családnevek különböző írásváltozatai, melyekből a ragadványnév használata és a feljegyzők (papok, városi jegyzők) önkényes névelferdítései mutathatók ki. Az ingatlancseréknél a vevő vagy eladó magyar polgár nevét, és az ingatlan fekvésével kapcsolatban a dülőneveket is feltüntettük, hogy egyrészt a magyar névadást, másrészt az egyes határrészek magyar elnevezését szemléletessé tegyünk.

A mellékelt két térkép-vázlat az egykorú Szombathely belterületét és határát ábrázolja. Az egyes családok ingatlanai fekvésének megállapításához szolgálnak segítségül. Sajnálattal kell megemlítenünk, hogy az egykorú város pontos topografiája még nem készült el. Különösen nagy hiánya helytörténeti kutatásainknak az egyes határrészek fekvésének bizonytalansága. Így például nem tudjuk, hol volt a *Picsonta*, s az egyes szőlőhegyek elhelyezkedése is felderítésre szorul. Térkép-vázlataink részint *Horváth* Tibor Antal feltevései, részint a következő művek alapján készültek: *Borbély* Andor: Régi térképeink adatai Szombathely helytörténetéhez, Vasi Szemle. V. (1938), 33—35. ll.; *Géfin* Gyula: Szombathely vára, Dunántúli Szemle, VIII. (1941), 184. l.; *Kunc—Kárpáti*: i. m. I. 99. l.; *Paulovics* István: Szombathely—Savaria topografiája, Szombathely, 1942. 52—58. ll.

Az adattárban használt rövidítések:

Bapt. = Index Baptisatorum, a keresztelések anyakönyvi rovata.

Cop. = Index Copulatorum, a házasságkötések anyakönyvi rovata.

Prot. x/y = tanácsjegyzőkönyvi feljegyzések.

Prom. x/y = hegykönyvi feljegyzések.

Test. Fasc. x/y = a szombathelyi levéltárban őrzött végrendeletek jelzése.

1. Baitegl 1693—1710. I. 1693: *Bayteghly* Bognár Görgi (Prot. 1693/1700. 7.); 1707: *Baiteghli* Boghnar Görgi (Pr. 1707/12. 4.); 1710: *Georgius Bajtegli* (Bapt.).

II. E család valószínűleg a század végén telepedett meg Szombathelyen, nevét a 90-es évek tanácsjegyzőkönyvei emlegetik, s megtalálható az 1710-es évek anyakönyveiben is. A ránkmaradt adatok nem adnak felvilágosítást bevándorlásának helyéről. *B. György* foglalkozása, a ragadványnév tanúsága szerint bognár volt. Feleségét, *Khifferlingin Magdolnát* még Szombathelyre költözte előtt vehette el, mert házasságuknak nincs nyoma az anyakönyvekben. 1710-ig, az általunk tárgyalt idő végpontjáig gyermekük nem született. Először a Forró-utcában vásároltak ingatlant Tasler Veronikától. „Anno 1693 Die 14 Mens Juny. Jövő mi előnkben itt mi közöttü(n)k Lakozo iámbor Polgári Társunk ugimint Bayteghli Bognar-Görgi és ielenté Minekünk, hogi vett meg eörökben egi fertal hazot kaposztás es szánto földey S- adoia nélkül Száz Tizenöt magyar forénton országh el kelendő Pénzin Tasler Veronica Aszontul, melly ház itt Szombathelien Vasvármegieben levőben nevezet Szerént Forro Utczában vagion, mellynek nap kelet felül Sövéghiarto Gáspár, Nap niugotrud molnár Szüch Peter házaý vannak mellette Szomszedül. Azert Tasler Veronica . . . magat meg tökéllvén, Szabad io akarattya Szerént azon egi fertal házot földey S- adoia nélkül itt Mi előttünk föl vallotta eörökben meghirt Bayteghly Bognar Görginek, feleseghenek Kifferlinghin Anna Margarétha Aszonnak S- maradekinak Firul fira Nemzetrül Nemzetre.”¹ 1699. III. 9-én házat cseréltek örökben öregebb Bozzay Czizmazia Györggyel, így tulajdonukba jutott annak a piac környékén lévő gyöngyösutcai 1/2 háza, káposztás- és szántóföldjei s adója nélkül. Mivel az elcserélt ház a forróutcainál nagyobb volt, Baitegl 100 frt.-ot fizetett kártalanításképen.² E nagy házat nem tudták sokáig birtokukban tartani, a rájuk következő háborús időkben kénytelenek voltak a felét, azaz 1/4 házat Oladi Gombkötő Jánosnak 180 magyar frt.-ért eladni.³ B. György utolsó megemlézése: 1710. II. 17-én Német Juditha keresztapja.

2. Bolter. 1705—1708. I. 1705. IV. 20: *Bolter* Mihály (Pr. 1700/07. 141.).

II. A Bolter-család a pestis előtti években tűnik fel a városban. *B. Mihály* feleségével, *Szabó Katalinnal* együtt a nagybeteg Polczer György kanonok szolgálatában állott, aki meghálálni akarván ápollatását és gondozását, jelentős vagyont, a Gyöngyös-utca-

¹ Prot. 1693/1700. 7.

² Prot. 1693/1700. 298.

³ Prot. 1707/12. 4.

ban $\frac{1}{2}$ házat, valamint 16 hold mezei szántóföldet hagyott rájuk.⁴ Ez ingatlan egy részét azonban, nem tudni, mi okból, hamarosan el kényszerülnek adni; 1707-ben Szumer János vesz tőlük két hold földet a Lapos almán 20 frt-ért,⁵ 1708-ban pedig a gyöngyösutcai $\frac{1}{2}$ háztól s egy hold szántóföldtől kell megválniuk. Hoffmon Pék Mihály veszi meg 295 frt-ért.⁶

3. Bunger. 1692—1707. I. 1692: *Bunger Vargha Mihali.* (Pr. 1689/93. 255.)

II. A család forrásainkban a század végén említettek először, de Szombathely környékén, az anyakönyvek tanúsága szerint, régebben is ismeretes volt. Hogy a filiákban mennyire elterjedt lehetett, bizonyítja, hogy az anyakönyvekben egyazon időben három különböző Michael Bungerről olvashatunk. Feltehető tehát, hogy a tanácsjegyzőkönyvben említett Bunger-család a filiák valamelyikéről származott be. *B. Varga Mihály* a Kiskaricsa-utcában lakott, s mint nőtlen ember, egy tisztátalan személlyel, Tobias Orsikkal paráználkodott. Jóllehet 1692-ben elvette Sörén János özvegyét, *Böycsics Katát*, parázna életmódjával nem hagyott fel, hanem, az ellene megindított Magistralis Causa feljegyzése szerint ugyanazon 1692. esztendőben, különböző alkalmakkor, Tobias Jutkával, „ugi mint az föllieb irt Tobias Orsikk Egi testver Eöttcsével“ folytatott viszonyt. Jellemző a város erkölcsi szigorára, hogy fönti vétségekért a városi tribunál az 1625., 1630. és más törvények értelmében halálra ítélte, és fejét vétette.⁷ Özvegye 1707-ben halt meg. Böycsics Kata elhalálózása után a városbíró, „cum sibi adiunctis“, az elhunyt első házasságából való *Panna*, Stipesics Györgyné, s a B. Györgytől való hajadon lánya, *Éva* között osztályt tett, nagyjából követve az elhunyt anya végrendeletének intézkedéseit. Eszerint a Kiskaricsában lévő családi ház hátulsó szobáját, a hozzávaló konyhával és a pince alsó felével Éva kapta meg, míg az első szoba, a hozzávaló konyhával, istállóval és pincerésszel Panna tulajdona lett. Bár a hátulsó rész kőből épült, míg az első csak sövény, Évát a kárpótlás fizetésétől fölmentik, mert pénze kiházásítására szükséges. Két hold szántóföldjükön felerészben osztottak.⁸

4. Engelberger. 1677—1705. I. 1677. I. 3: *Eua Englipérgér* (Bapt.); 1681. III. 4.: *Engliperger Eva* (Pr. 1678/86. 151); 1705. I. 9: *Maria Engelperger.* (Bapt.)

II. Forrásaink vajmi kevés adatot szolgáltatnak ahhoz, hogy a család viszonyai megállapíthatók legyenek. Tagjai *Éva* és *Mária*.

⁴ Prot. 1700/07. 145.

⁵ Prot. 1707/12. 11.

⁶ Prot. 1707/12. 69.

⁷ Prot. 1689/93. 255.

⁸ Prot. 1707/12. 38.

Néhány ízben keresztanyaként szerepelnek. (Éva keresztanyai tisztje: 1677. I. 3. Markovics Juditha, Máriáé 1705. I. 9. Csapó Catharina keresztelésénél.) Éva ellen 1681. III. 4-én nemes Somogy István fia, János emel vádat. Somogy egyik hozzátartozójának halála után az elhunyt ingó és ingatlan javai, levelei, hét tehén és sörtésmarhája E. Évának, mint idegennek kezéhez jutott; kívánja azért Somogy János, mint vérrokon, ezen javak visszaszármasztatását.⁹

5. Erhardt. 1619—1620. I. 1619. V. 1: *Erhart* Giörgi (Pr. 1618/20. 152.); 1620. IV. 5: *Erhar* Giörgi (Pr. 1618/20. 156.).

II. Legrégibb német családunk. A 20-as évek tanácsjegyzőkönyveiben szerepel, később teljesen nyoma veszik; nem tudni, kihalt-e, vagy elköltözött a városból. Ez utóbbi feltevés a valószínűbb. *Erhard György* 1619. V. 1-én $\frac{1}{4}$ házat vásárolt a Nagykaricsában özvegy Csörge Mihályné Katalin asszonytól, 90 frt-ért,¹⁰ de már a következő évben kénytelen volt Tott Tamásnak 96 frt-ért eladni.¹¹ 1620 után feljegyzéseink nem említik.

6. Ferber. 1662—1711. 1679. II. 23: Christophorus *Ferbér* (Bapt.); 1682. I. 28: *Ferber* Fördös Kristof (Prot. 1678/84. 210.); 1683. III. 8: Christophorus *Fördös* (Bapt.); 1685. XII. 14: Christophorus *Férbér* (Bapt.); 1692. II. 27: Christophorus *Ferbert* (Bapt.).

II. A közeli Pinkafőről költözött be Szombathelyre 1662-ben *Ferber Kristóf* „ifiu legen”.¹² A pinkafői F. családnév a későbbi magyar irodalomtörténetben és nyelvészetben ismerős csegsű: a Szinnyeiek ősei.¹³ A Szombathelyre bevándorló F. Kristóf fürdős volt. Ez a foglalkozási ág az egészségvédelem körébe tartozott, az orvoslás legalacsonyabb fokát jelentette; a fürdősök képzettsége még a borbélyokén is alul maradt. Szombathelyen már a XVI. században volt fürdőház: a város első közüzeme.¹⁴ F. Kristóf 1663-ban ajánlatot tesz a városnak; hajlandó saját költségén új fürdőházat építeni, ha a város a fizetendő bért mérsékeli. Ajánlatát a tanács elfogadta, a Gyöngyös-utcában felépült az új fürdőház, melyért az első évben 3, később 10 frt. bért kellett fizetnie.¹⁵ 1668-ban örök

⁹ Prot. 1678/86. 151.

¹⁰ Prot. 1618/20. 152.

¹¹ Prot. 1618/20. 156.

¹² Pinkafő híres volt posztóiparáról (*Färberei*). Valószínűleg innen ered a családnév is. V. ö.: *Szikaly János—Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, Vas vármegye, Budapest, 1898. 83. I.*

¹³ *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1909, XIII, 961. I.*

¹⁴ *Horváth Tibor Antal: Fördösmesterek Szombathelyen, Vasi Szemle V (1938), 296—304. I.*

¹⁵ Prot. 1661/64. 216.

áron veszi meg a fürdőházat, 75 frt-ért.¹⁶ Hamarosan módos polgárnak számít. 1688-ban szőlőt,¹⁷ majd 1700-ban 10 hold szántóföldet vesz.¹⁸ Nemcsak vagyonos, de tekintélyes lakosa a városnak, vezető szerepet játszik a közösség életében; 1693—95-ig, 1700—1703-ig, majd 1704—06-ig a belső tanács tagja.

A városi tanácsjegyzőkönyvek egy igen érdekes rágalalmazási pörben örökítették meg F. Kristóf nevét. 1689 Szent Miklós napján a város piacán, a torony melletti mészárszéknel összeszólalkozott *Prucker Mészáros Andrással*, aki őt nyilvánosan, s magyar nyelven kezdte gyalázni: „nem igaz mester ember vagi”. E feljegyzés bizonyítékul szolgálhat feltevésünk alátámasztásához, hogy t. i. a szombathelyi szórványnémetség lassanként asszimilálódott.¹⁹

F. Kristóf családos ember volt. Első felesége *Novakovics Mária* még 1688 előtt halhatott meg, mert a később említendő 1688-as végrendelet már második felesége, *Baranyai Mária* terhes állapotáról emlékezik meg. Első házasságából 5 gyermeke született: *János*, később pápai lakos, keszthelyi polgár *F. Mátyás*, tiszt. *Pater Vitus*, *Zabraky Jánosné F. Kata* és *Kulkovics Csizsár Imréné F. Mária*. F. Kristóf végrendelete alapján megállapítható, hogy közülük János tanult ember volt, Sopronban iskolázott. Iskolázott volt papfia, P. Vitus is. 1686 körül vette el második feleségét, Boroniai Marinkát. Mikor 1688-ban súlyosan megbetegedve („En ki noha Testemben nyavaliás . . .”) végrendelkezett, Baranyai Mária már megszülte Ádám fiát, s második fiától, Gyurkától ép viselős volt. E 1688. VII. 9-i végrendelet később sok vizsályra adott okot a családban. A végrendelkező ugyanis vagyona javarészt a Novakovics Máriaától való gyermekeire hagyta, így a városban s a városon kívül lévő összes ingatlan javait, 100 tallér készpénzt és fürdős szerzéseit. Baranyai Mária megengedte, hogy terhessége alatt a házban maradhasson. Testált rá 200 frt-ot s a tőle származó gyermekeire is 100—100-at.²⁰ (N. B. Milyen tekintélyes polgár volt, mutatja, hogy a végrendelet Kazó István kanonok, Mogyorossi Pál, vármegyei vicebíró és a városi tanács előtt készült.) F. Kristóft nem vitte még halálba testi nyavalyája, hisz jóformán csak ezután emelkedik ki a város vezető egyéniségévé. A nagy pestis után, 1713-ban halt meg. Halálával a családi béke megbomlott, a hagyaték miatt az első feleségtől származó gyermekek acsakodni kezdtek az özvegy ellen. Végül a bíró szállt ki, hogy igazságot tegyen. A felosztandó vagyon a piaci 450 frt. értékű residentialis házból,

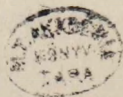
¹⁶ Prot. 1668/72. 8.

¹⁷ Prot. 1687/89. 18.

¹⁸ Prot. 1700/07. 23.

¹⁹ Prot. 1678/86. 297.

²⁰ Test. Fasc. B/95.

A Ferber—Fördös esztől ingatlan vagyona az 1713-as bírói döntés végén.

A v a g y o n t á r g y	neve (neve)	fekvése	megyésága rész, hold	teljes becsértéke ft.	Jegyzet
Ház		Gyöngyös-utca a piac mellett	egész	450	Valószínű ez volt a fürdőház
Káposztásföldek		Hely nincs megnevezve	nincs megnevezve	—	—
Szántóföld		A Picsontában	2 hold	20	—
"		Kiserdő útján Bogácán kívül	3 hold	30	—
"		Sárbátáron kívül Lapos alma útján	4 hold	40	—
"		Szanati útban Sárbátáron belül	4 hold	40	—
"		Hegita völgyén	2 hold	20	—
Szőlő		Vörösvárott	nincs megnevezve	25	Présházzal
Összesen		Egy egész ház káposztásföldekkel, 15 hold mezeti szántóföld és a vörösvári szőlők présházzal. Teljes ingatlan érték 625 m. ft.			

15 hold, 150 frt. értékű szántóföldből s a 25 frt. értékű vörösvári szőlőből állott, összesen 625 frt. értékben. Ebből az özvegy 225 frt. értékű házrészt kapott a káposztás-földek felével, valamint 55 frt. értékű szántófölddel. Az első asszonytól való gyermekekre jutott, házrészben és szántóföldekben, 345 frt. érték: fejenként tehát 45 frt. értékű ingatlant kaptak.²¹

7. Fűrér. 1644—1667. I. 1644. XI. 4: Meszaros Pál aliter *Fűrér* (Pr. 1644/48. 23.); 1667. XII. 19: *Firér* Mihali (Pr. 1664/68. 433.).

II. Egyike azon kevés családunknak, amelynek beszármazási helye ismeretes. „Krupmaj“-on (Krumbach, Alsó-Ausztria) lakott 1634 körül bizonyos Fűrér György, kinek gyermekei, Pál, Mária és Mátyás Magyarországra költöztek. *Pál* szombathelyi polgár lett, mészáros ipart folytatott s meglehetősen anyagi jólétre tett szert. Miután az 1675-ben kezdett anyakönyvek e család nevét nem jegyzik fel, s az ez időből való tanácsjegyzőkönyvekben sincs említés róla, feltehető, hogy a század utolsó negyedében már nem élt a városban; talán kihalt a család, vagy más helyre költözött.

Első rávonatkozó feljegyzésünk 1644-ben található. Négy hold szántóföldet vásárolt *F. Pál* Szabó Istvántól, 36 magyar frt.-on. A vásárolt ingatlan fele a Tószերben, másik fele pedig a felutcai kútnál van.²² Ugyanakkor Szabó Istvánnak 17 frt. kölcsönt ad, és zálogképen két hold földet kap tőle a felutcai képnél.²³ Más ízben is adott kölcsönt, mutatja, hogy 1647. VII. 6.-án a bíró, a mellérendelt tanácsurakkal, kiszállt Szijártó Jánosné házához s elrendelte, hogy Fűrér 96 frt. tartozás fejében addig használhassa Szijártóné Forró-utcai házát, míg pénze meg nem térül. Fűrér e házat azonban nem vette használatba, hanem kiadta Rainfall Szijártó Jánosnak, 61 frt.-ért. Rainfall 51 frt.-ot ki is fizetett, s kötelezte magát a hiányzó összegnek féleven belüli kifizetésére.²⁴ 1648-ban újabb ingatlant vásárol, Acsádi Zabó András árváinak gyöngyös-utcai 1/4-házát. Ezen vétellel a város gazdasági középpontjába, a piac mellé kerül.²⁵ E jó fekvésű ház azonban nem sokáig marad hirdokában. 1651-ben eladja Neffczker Mártonnak, 104 frt.-ért. Még így is maradt 1/4 háza az eladott szomszédságában. Anyagi természetét családjával szemben is érvényesíti. Balogh Györgyné, testvére emel ellene vádat 1667-ben. Mikor ugyanis a három testvér (Pál, Mária, Mátyás) Krumbachból Magyarországra költözött, atyjuk 180 frt.-ot adott Pálnak, hogy a kivándorló testvérek között egyenlően ossza szét. Pál a Mátyás részét kiadta, de Máriát meg-

²¹ Prot. 1712/16. 123.

²² Prot. 1644/48. 22.

²³ Prot. 1644/48. 23.

²⁴ Prot. 1644/48. 310.

²⁵ Prot. 1644/48. 310.

károsította s ezért Baloghné vagyoni végrehajtást követel testvére ellen.²⁶

Fürer Pál családos ember volt. Felesége, *Krajmer Susa* ellen 1658. IV. 16.-án Forián Imre indított processust, mert Fürerné őt Forián Simon házánál nagy nyilvánosság előtt gyalázní kezdte, s arcuköpdöste e szavakkal: „*Te meztelen k . . . jű*“.²⁷

8. Glaser. 1672—1675. I. 1672. I. 29: *Klaszer Szabo Marton*²⁸ (Pr. 1668/72. 334); 1675. III. 25: *Klászér Márton* (Pr. 1672/1678. 265).

II. A 70-es évek szombathelyi polgára. Két ízben, 1672-ben és 1675-ben jegyzi fel nevét a városi protocollum, de az anyakönyvekben, melyeket 1675-ben kezdték el vezetni, sem mint apa, sem mint keresztapa vagy tanu nem szerepel. Így feltehető, hogy 1675 után már nem élt Szombathelyen. Iparos-ember. Nagykaricsai 1/2-házát 1672-ben vette Andrassy Katától, valamelyes kenderesi szántóföldekkel együtt, 65 m. frt.-ért.²⁹ Ezen házát 1675-ben Samulovics András Kám-utcai házával cserélte el.³⁰ Családos ember, felesége *Gerleczicz Panna*.

9. Grafendorfer. 1658—1706. I. 1658. IX. 5: *Graffendorfer Simon* (Pr. 1658/61); 1678. I. 29: *Joannes Graffindorffer* (Bapt.); 1683. IX. 16: *Joannes Grafendorfer*. (Bapt.); 1695. II. 15: *Elisabetha Grafindorfér* (Cop.).

II. A névadó helység az alsóausztriai Grafendorf, a stockeraui kerületben. (V. ö. Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss, Wien, 1882. 8. l.)

A család a század közepén tűnik fel Szombathelyen, s a nagy pestis idejéig találunk rávonatkozó, meglehetősen gyér számú adatokat. Míg anyakönyveink aránylag bővebb útmutatással szolgálnak, a tanácsjegyzőkönyvekben a család neve egyetlen egyszer, egy kriminális ügyből kifolyólag említettik meg. E miatt csupán szombathelyi tartózkodásuk biztos, más részletekbe menő adat nem áll rendelkezésre. A család első, Szombathelyen élő tagja *G. Simon*, kőműves- vagy ácsmester, mint ez, az 1658 IX. 5.-én ellene emelt vádból következtethető. Hazler Kristóf jelentette fel, s több sérelmes ok miatt vádolta. Nevezetesen azért, mert 1657 pünkösdi táján Egerszegen, király úr öfelsége házában dolgozva, *G. rágalmazni*

²⁶ Prot. 1664/68. 433.

²⁷ Prot. 1654/58. 571.

²⁸ *Glaser* < kfn. *glasaere, glaser*. Példa a ném. *g* > m. *k* jelenségre, mint pl. bajor-osztr. *Ganter* > magy. *kantár*, vagy a szombathelyi családneveknél: ném. *Gotthard* > magy. *Kothárd*. V. ö. *Lumtzer—Melich*: Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes. Innsbruck, 1900. 274. l.

²⁹ Prot. 1668/72. 334.

³⁰ Prot. 1672/78. 265.

kezdte őt, a munkások előtt, egész alaptalan vádakkal, hogy ő a bért nem fizeti ki s mivel erre a munkások szétszéledtek, nagy anyagi kára származott. Másrészt (s ez számunkra a fontosabb adat), 1657 Kisasszony-napján, a városbíró házától jövet, G. nyilvánosan németül gyalázní kezdte.³¹

Az anyakönyvekben keresztapaként szereplő *G. János* valószínűleg Simon fia lehetett. Még csak foglalkozása sem állapítható meg, mert rávonatkozó tanácskönyvi feljegyzés nincsen, s az anyakönyvek ritkábban őrizték meg, ragadványnév formában, az egyes személyek foglalkozását. Felesége *Sáska Erzsébet* volt, ki egy 1697-es birtokvétnél már Tasler Mészáros György nejeként szerepel. Első ura tehát 1697 előtt halt meg. Feljegyezték róla, hogy második házassága meddő volt; e szerint tehát valószínűleg az elsőből születhetett gyermeke, talán az a *G. Erzsébet*, akit 1695. II. 15.-én vett el feleségül Nagy György, s aki e házasságból 1706. II. 5.-én szült gyermeket, Juditot.

10. Gotthard. 1632—1711. I. 1632. V. 29: *Gotthard* Lőrincz aliter Kouacs (Pr. 1631/36. 141); 1641. VI. 9: Lőrinc *Kouacs* aliter Gothard (Pr. 1640/44. 143.); 1676. XI. 27: Michael *Kothard* (Cop.); 1683. IX. 21: Elisabetha *Guthar* (Bapt.); 1684. XII. 2: Michael *Gothar* (Bapt.); 1686. XI. 21: Michael *Gotthard* (Bapt.); 1688. I. 26: Michael *Gothart* (Bapt.); 1691. III. 17: Michael *Gothárd* (Bapt.); 1692. X. 31: Michael *Gotard* (Bapt.); 1693. XI. 19: Michael *Gottal* (Bapt.); 1696. I. 31: Michael *Gothal* (Bapt.); 1698. XII. 23: Michael *Godhard* (Bapt.); 1702. III. 7: Michael *Gothartt* (Bapt.).

II. E család a század első felében telepedik meg s egész a nagy pestisig, sőt azon túl is nyomon kísérhető. Első Szombathelyen megtelepedett tagja *Gothard Lőrinc* aliter Kouacs (vagy Kovacs Lőrincz aliter Gotthard), ki 1633-ban vette birtokba azon többször leégett, s az ő anyagi segítségével újra épített 1/4-házat, melyet felesége, *Forián Eörsébet* szerzett még az előző urával, Balázs Kováccsal.³²

Hogy a század második felében vezető szerepet játszó *G. Szabó Mihály* G. Lőrincnek fia, vagy esetleg leszármazottja volna, avagy csupán nevük azonos, de rokonságba nem hozhatók, nyílt kérdés. Kellő adat híján általában nehéz a rokoni kapcsolatokat megállapítani. *G. Mihály* a ragadványneve alapján iparos volt, s mint ilyen, tekintélyes vagyont szerzett. 1689-ben 61 frt.-ért megveszi Pribulics Szabó Jánosnak a csatornánál lévő 6 hold mezei szántóföldjét,³³ majd hamarosan 1696-ban Szy Mihálynak gyöngyösutcai 1/4-házat,

³¹ Prot. 1654/58. 553.

³² Prot. 1631/36. 161.

³³ Prot. 1686/89. 380.

káposztásföldjével s a hozzávaló tíz hold szántófölddel, 270 m. frt. ért.³⁴ Ha a vásárolt $\frac{1}{4}$ háztól hamarosan, 1699-ben meg is válik³⁵ — volt még egy $\frac{1}{2}$ háza a Gyöngyös-utcában —, földjeit tovább is megtartja. A kuruc idők, hadisarcfizetés anyagi jólétét alapjaiban ingatják meg. 1709-ben kénytelen eladni gyöngyösutcai $\frac{1}{2}$ -házát, káposztás s két hold mezei szántóföldjével 325 frt.-ért, a következő évben pedig néhány polgár akarja vagyonát lefoglaltatni, 35 frt. tartozás fejében.³⁶

Népszerűségét és jómódját legjobban keresztgyermekének hihetetlen nagy száma jellemzi. Megjegyzendő, hogy számos esetben jutottak keresztapaság vagy házassági tanúság révén német emberek magyar családok atyafiságába.³⁷ G. Mihály városi vezetői tisztet is sokáig viselt. 1689-ben a város hadnagya, 1690-ben, 1700—1710-ig belső tanácsos, 1710-ben pedig helyettes bíróvá választják. A szombathelyi németiség között ő foglalta el a legmagasabb városi pozíciót. Népes családja volt. Feleségétől, *Sáska Évától* 9 gyermeke született: *Pál* (sz. 1687. I. 5.), *Ferenc* (sz. 1688. III. 16.), *Anna* (sz. 1690. XI. 29.), *Katalin* (sz. 1692. X. 31.), *Erzsébet* (sz. 1693. XI. 19.), *Mihály* (sz. 1696. I. 31.), *Zsuzsanna* (sz. 1699. III. 2.), *Imre* (sz. 1700. XI. 5.) és *Judit* (sz. 1702. III. 7.).

11. Günter. 1655—1660. I. 1655. VIII. 10: Mészáros János aliter *Gunther* (Pr. 1654/58. 101.); 1660. IX. 29: Mészáros János aliter *Günther* (Test. Fasc. A/44.)

II. *Mészáros János aliter Günterről* ugyan csak két feljegyzés maradt, de ezek alapján módos mesteremberre lehet következtetni. 1655-ben 230 frt.-on megveszi özv. Bakos Mihályné fölutcai $\frac{1}{4}$ -házát, 8 hold mezei szántóföldjével s káposztáskertjével együtt.³⁸ Tehetőségét leginkább végrendeletéből ismerhetni meg. 1660-ban

³⁴ Prot. 1693/700. 79.

³⁵ Prot. 1707/12. 93.

³⁶ Prot. 1707/12.

³⁷ Gotthard Szabó Mihály *keresztapaságai*: 1676. X. 27: Német, Joannes — 1677. IX. 3: Rába, Franciscus — 1678. XI. 15: Fabricz, Catharina — 1679. III. 18: Petacz, Joannes — 1684. XII. 11: Szabó, Susanna — 1685. VII. 29: Varga, Joannes — 1686. XI. 21: Kocsis, Andreas — 1688. I. 26: Horuat, Georgius — 1689. II. 5: Szabó, Mihael — 1690. III. 17: Bognár, Georgius — 1690. V. 21: Gobkoto (sic!) Michael — 1691. III. 17: Letenyei, Joannes — 1694. X. 4: Nemet, Franciscus — 1695. III. 20: Magyar, Franciscus — 1696. VI. 12: Keserü, Adamus — 1697. III. 17: Haito, Judith — 1698. XII. 23: Tompocz, Franciscus — 1699. I. 4: Raykoviiz, Paulus — 1700. VI. 9: Balogh, Adamus — 1702. VI. 23: Nemeth Eua — 1704. V. 12: Horuath, Catharina — 1709. III. 10: Mattyas, Anna. *Házassági tanúságai* 1676. XI. 27: Donkos, Michael — Jakositz Catharina; 1678. I. 18: Szigethi, Michael — Csizmazia, Susanna; 1679. II. 4: Magyar, Paulus — Syarto Magda; 1700. II. 23: Hidassy, Joannes — Kouacs Catharina; 1700. X. 4: Kis, Franciscus — Hörvat, Catharina; 1708. I. 15: Hegedüs, Andreas — P. Juditha.

³⁸ Prot. 1654/58. 101.

végrendelkezett (rossz magyarsággal, pl. „*egy kinisi ember adok 2 pénz*“; úgy látszik nem rég került magyar környezetbe, s a nyelvet még nem sajátította el). Vagyonát felesége, valamint *Jancsi* és *Panna* gyermekei között osztja el, nevezetesen $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{3}$ részt juttat mindegyiküknek házából és szántóföldjeiből, ezenkívül még száz tallért fejenként. A három templomra (vártemplom, ferencesek, domonkosok temploma) 1—1 tallért hagy, hogy lelkiüdvéért imádkozzanak.³⁹

12. Hampl. 1681—1688. I. 1681. III. 9: *Hampl* Lakatiarto Kristoff (Pr. 1678/86. 175); 1687. V. 13: Paulus *Hampél* (Bapt.); 1692. V. 16: Paulus *Hampil* (Bapt.); 1695. XII. 21: Paulus *Hámpér* (Bapt.).

II. A két *Hampl*-testvér, *Pál* és *Kristóf* neve 1681-ben tűnik fel először. Valószínűen Pápáról költöztek be, mert atyjuk halála után, 1687-ben Pápáról hozzák el a rájuktestált atyai lakatosszerszámokat. „Lakajtártók“ voltak, örökölték atyjuk mesterségét. Kevés feljegyzés maradt fenn róluk. Egyikük, *Kristóf* ellen 1681-ben *Lakatiarto István* aliter *Kapuvary* aliter *Szakacz* tett panaszt feleségével, *Borbel Catával* (sic!) együtt, azon okból, mert őket a városbíró házánál „sok emberséges emberek hallatára Szemtül Szemben kisebbitette... monduan (t. i. *Lakatiarto Istvánnak*): *hogi tuttađ es lattad dolgomat es cselekedetemet a Felesegeddel semmit sem cselekedhettel inkább ki tekeregtel elöllem*“, s *Borbély Katát* is gyalázta: „*valamikor köllöt mindenkor eltelek es veled haltam*“.⁴⁰ A két *Hampl* testvér atyai örökségét, mesterségbeli szerszámaikat a városbíró felezte meg.⁴¹ Mindketten családosak; *Pál* felesége, *Kata* asszony 1688. II. 17. szült fiát (*Paulus iun.*), *Kristófnak* pedig *Kovács Annától* született fia (*Ferenc* 1688. XI. 15.).

13. Hauer. 1698. I. 1698. VI. 10: *Hayer* András⁴² Pr. 1693/700. 271).

II. Csupán egyetlen tanácsjegyzőkönyvi feljegyzésben őrződött meg *Hayer András* neve, de ezen feljegyzés igen érdekes adalékul szolgál a városi céhélet megismeréséhez. A vargacéh tesz ellene panaszt 1698-ban; miután H. Kőszegről Szombathelyre költözött, vonakodott a magyar vargák céhébe beállni, holott tudvalévő, hogy valamely céhen kívül kontárként dolgozni tiltott és büntetendő cselekedetnek számított. *Hayer* a bíró s a külső és belső tanács tagjai előtt tiltakozik az ellen, hogy mint német vargát más céhbe

³⁹ Test. Fasc. A/44.

⁴⁰ Prot. 1678/86. 175.

⁴¹ Prot. 1686/89. 51.

⁴² A családnevet tanácsjegyzőkönyvünk *Hayer* alakban írta le. Kfn. *ou* > *ufn. au* magy. *aj*. Kfn. *hower* magy. *Hajer, Hayer*. V. ö. *Lumtzer—Melich*: i. m. 284. l.

kényszerítsék, hisz mindegyik más-más módon dolgozik. Az egyes városokban ezért külön magyar, német és horvát vargacéheket találni, s ha ő Kőszegen más céhbe lépett volna, a német vargacéh jogosan kiközösíthette volna, megvonva tőle az inas- vagy legénytartás jogát. Különben is: egyik mester a másikat meg nem károsíthatja, hisz aki német vargamunkát kíván, úgysem megy magyar vagy horvát vargához. Ezen védekezést a tanács elfogadta, „es mivelhogi már a Rómaÿ Igaz Catholica Hitreis tert a lutheranos vallásbeli Tevélygesbül“, a városban való maradását megengedte. Felmentette a más céhbe való beállástól, mestersége üzésére engedélyt adott, azon kikötéssel, hogy sem magyar, sem horvát forma munkát nem vállalhat, mert, ha megtenné, a magyar céh bírása „ereie által Buntetesben eÿtheti“. ⁴³ Érdekes, hogy további sorsáról semmi adat nincsen; se a 700-as évek jegyzőkönyvei, sem az anyakönyvek nem tudnak róla.

14. Henz. 1624—1630. I. 1624. VI. 15: *Henz Zabo Balas* (Pr. 1623/26. 115.).

II. *Henz Balázs* szabó a század első harmadában élt Szombathelyen, mint a ráánkmaradt két tanácsjegyzőkönyvi feljegyzés alapján következtethetni, meglehetősen eladósodva, holott előzőleg gazdag embernek számíthatott, mert a város gazdasági centrumában, a Gyöngyös-utcában állott háza s földjei is voltak. 10 hold szántóföldjét azonban 1624-ben kénytelen elzálogosítani, ⁴⁴ majd 1630-ban 22 tallér kölcsönt vesz fel ifjabb Arky Mihálytól. ⁴⁵ Hogy mi lett a sora, elhagyta-e a várost, nem tudható, jegyzőkönyveink többet nem említik.

15. Kainz. 1660. I. 1660. VI. 25: *Kaincz Janos* (Pr. 1658/1661. 199).

II. *Kaincz János* nevét csupán egyszer említi a protocollum, s sem foglalkozására, sem anyagi vagy egyéb körülményeire nem nyújt felvilágosítást. Annál értékesebb e feljegyzés a város morális szigorának megismeréséhez. K. János 1659-ben vette feleségül *Király Magdolna* hajadont, meg nem jelölt helyen, s mintegy fél-évig együtt is élt vele. Majd elhagyta, s Szombathelyre költözve, nőül vette *Knebel Kata* hajadont. Bigámia vétsége miatt mindkét felesége feljelentette, magistrális causát indított ellene s elrendeltetett, hogy mint „ket felesegu es hamis hütü megh büntettetik es feie vetetik“. ⁴⁶

⁴³ Prot. 1693/700. 271.

⁴⁴ Prot. 1623/26. 115.

⁴⁵ Prot. 1626/31. 115.

⁴⁶ Prot. 1658/61. 199.

16. Kruitz. 1648. I. 1648. VI. 10: *Kruitz* Eörsebet. (Pr. 1648/1651. 61.)

II. *Kruitz Erzsébet* szombathelyi tartózkodására vonatkozólag egyetlen adatunk van. 1648-ban a Kiskaricsa-utcán nyilvánosan reátámadt Tömördi Márton, s mindenki hallatára gyalázni kezdte: „K kereteő voltal, magatis k vagi“. Majd hogy emiatt másnap Kruitz Erzsébet felkereste a város bíróját, hogy panaszt tegyen Tömördi ellen, az újból nyilvánosan becsmérelte: „Varos aruloia uagi“. ⁴⁷

17. Lenardt. 1684—1704. I. 1687. VIII. 18: *Lenart* Lakattýarto Pál (Pr. 1686/89. 217.); 1704. II. 19: *Georgius Leinard* (Bapt.).

II. Feljegyzéseink 1687-ben, *Lenart Pál* halála után kezdődnek, így életéről keveset lehet megállapítani. Ragadványneve után lakatgyártómester volt. Hogy mikor költözött Szombathelyre, nem tudjuk. Kétszer is nősült; első feleségétől, *Horvát Margarétától* két lánya született, *Eörsik* és *Orsik*, majd első felesége halála után nőül vette *Kántor Orsikot* s tőle született fia, *Gyurko*. Az elhunyt L. Pál vagyonát a városbíró, s a mellé kirendelt tanácsurak osztották fel, 1687-ben az örökösök között. Fölutcai házuk a két feleségtől való három gyermekre maradt. E ház legutóbb elégett; a lányok nem képesek felépíttetni, azért az özvegyre hagyatott, ki azonban tartozik a 130 frt.-ra becsült ház árához képest 33—33 frt.-tal a két lányt kielégíteni. Maradtak fenn némely lakatosszerszámok, melyeknek ára 30 frt.-ra becsültetett. Ebből 5—5 frt.-ot a lányok kapnak, a fennmaradó összeg pedig az özvegyre száll. ⁴⁸ L. Pál özvegye később *Haydics István* aliter *Lakattýartóhoz* ment férjhez. Mostohalányától. *Lénárt Orsiktól* 1692-ben 52 aranyért megvette azon fölutcai ház felét, melyet *Orsik* atyja végrendelete értelmében kapott. ⁴⁹ Ugyane házban lakott az anyakönyvekben keresztapaként gyakran előforduló *Lénárt György* is (*Gyurko*), aki *Banyi Máriát* vette nőül s házasságukból született lányuk, *Éva*.

18. Nadel. 1645. I. 1645: *Nodli* *Giörgi*⁵⁰ (Prot. 1644/48. 153.)

II. Nem polgára a városnak, csupán itt alkalmazott szolgalegény. Egyetlen adat maradt fenn róla, egy kriminális ügydarab, amely élénk fényt vet a XVII. századi igazságszolgáltatásunk szigorára. *Hees Imre* városbíró házához tört be 1645 virágvasár-

⁴⁷ Prot. 1648/51. 61.

⁴⁸ Prot. 1686/89. 217.

⁴⁹ Prot. 1689/93. 213.

⁵⁰ E családnév valószínűen a „*Nadel*“ gúnynévből ered, mellyel a szabókat illették. Osztrák nyelvjárásokban és a hiencknél is ez „no1“-nak vagy „nodl“-nak hangzik. Ném. *l* magy. *li*. Ném. *nodl* magy. *nodli*. V. ö. osztr. *tsödl* magy. *celli*.

napjának éjtszakáján. Egyes ott talált eszközöket ugyan visszarakott, másokat azonban magával vitt. Vallatásakor csupán némi vaj és méz, valamint egy pár csirke eltulajdonítását vallotta be. (Ezeknek ellopására is társa tanította.) Bár Hees János nem szenvedett nagy kárt, Nodlit mégis halálra ítélték, és elrettentő példaul felakasztották.⁵¹

19. Neffzger. 1651—1654. I. 1651. IV. 11: Mészáros Márton aliter *Neffzcker*⁵² (Pr. 1648/51. 280.).

II. *Neffzger Márton* egyike azon „vándornémeteknek“, akik pár év itt-tartózkodás után nyomtalanul eltűnnek. Mesterember, mészáros, felesége *Kropff Eörsébeth*. 1651-ben $\frac{1}{4}$ -házat vesz Fürer Páltól, 104 aranyért,⁵³ de ezt a jófekvésű gyöngyösutcai házat hamarosan eladja Bodó Jánosnak 135 aranyért (1654).⁵⁴ Ezzel nyoma is vész, további sorsáról nem tudni.

20. Prucker. 1675—1710. I. 1680. VIII. 5.⁵⁵ *Prukker* Mészáros András (Pr. 1678—84. 72); 1681. V. 3: *Andreas Prukél* (Cop.); 1685. XII. 27. *Andreas Prukor* (Bapt.); 1687. X. 13: *Andreas Prukér* (Bapt.); 1688. V. 12. *Andreas Prukkér* (Bapt.); 1697. XII. 24. *Andreas pruker* (Babt.); 1709. II. 23: *Maria Prukkor* (Bapt.).

II. A század utolsó negyedében tűnik fel Szombathelyen *P. András*, s a pestis idejéig állandóan szerepel forrásainkban. Az első rávonatkozó feljegyzést az anyakönyv tartalmazza. 1675-ben szerepel ott, mint keresztapa. Foglalkozására nézve mészáros, a mellett „eö Fölseghe postamestere“. Mint ilyen, meglehetősen vagyonna tesz szert, egymásután jut különböző kisebb ingatlanok birtokába. 1699-ben egyetlen napon négy hold földet vásárol, kettőt a Forróutcai kertek alatt Jári Ferenc úrtól 16 frt.-on, a másik kettőt ugyancsak a Forróutcai kertek alatt Szechódi Ilonától 20 m. frt.-on.⁵⁶ 1703-ban a Lapos Alma útján vesz újabb két holdat Eöreg Szakál Istvántól 20 frt.-ért.⁵⁷

Nevét azonban nem annyira birtokügyekben, mint inkább az ellene megindított magisztrális causákban jegyezték fel protocollumaink. Emlékezetes összeszólalkozása Ferber Kristóffal, mikor a két német magyar nyelven vont a kétségbe egymás igaz mesterember voltát. (*L. Ferber-család.*) Még ugyanazon hónapban, 1689

⁵¹ Prot. 1644/48. 153.

⁵² *Neffzger, der Schläfrige* < kfn. *nafzen, einnicken* V. ö. *Heintze—Cascorbi: Die deutschen Familiennamen*, Halle/S—Berlin, 1933. 362. I.

⁵³ Prot. 1648/51. 280.

⁵⁴ Prot. 1654/58. 12.

⁵⁵ A névadó helység vagy *Bruck an der Mur*, vagy *Bruck a. d. Leitha* lehetett. V. ö. *Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss*, Wien, 1882. 4., 79. II.

⁵⁶ Prot. 1693/700. 321/2.

⁵⁷ Prot. 1700/07. 113.

decemberében újból bevádoltatik; Sugár Péter jelenti fel, kit saját házában nyilvánosan rágalmazott: „*meg lüttö az Szőlő Pasztorod az Ebemet, eleghszer volta(m) előted, hagi elegettes meg az Szőlő Pásztor által, te semmikep meg nem elégettettél, azért ed meg magad azon Ebet*“.⁵⁸ Kőtekedő természete mellett kötelességmulasztás miatt is bevádolják; 1692 Szent Simon Judás napján Babos András városhadnagy parancsára, mint postamesternek, szekeret kellett volna küldenie a Kisunyomban tartózkodó alispánért, Bátsmegyei Ferencért, hogy az a városi törvényszék ülésére jöhessen. Pr. e parancsot nem teljesítette, s ezért városi törvény elé állítják.⁵⁹

Az 1703. X. 14.-i generális gyűlés „az mostani fölbáborodott Magyarorságh ellen eő Fölsége parancsollattyára“ őt hajdut állittat ki a várossal.⁶⁰ Ezen hajduk egyike Pr. szolgálégye volt. Pr. e miatt 1703 Szent Mátyás napján a Forgó mellett, a piacon, Lakóczy Borbél István műhelyében gyalázní kezdi Mogyoróssy Pál akkori városbíró, „nemelly Emberek hallatara S- nagi fen Szoval es Haraggal . . . (a vádló, t. i. a bíró) tavul létében S- hata möghe fölotéb sértette kissébbétette es gyalazta ednehányszor reiterálvan ezen Isten S- Ember ellen való Szítkait S- mondvan, *Te Barbél István mond meg annak a Szombatheli Bíronak a Mogiorossi Palnak az ördögh Teremplette Hunczfut Lelek Beste Lelek k . . . fjanak, hagi merte meg fogadny Haidunaka Szolgamat, Külömb Császár Szolgáia vagiook én* (t. i. eő Fölsege Postamestere), *mint ti, ha te meg nem mondd nekí, magamis megmondom*.⁶¹

Prucker András családos ember volt. Első felesége *Magl Annók* 1679. IX. 3.-án végrendelkezett. Első urától, Mészáros Menyhértől való 100 frt.-ját Pr. Andrásra, vagy ha az az ő halála után újból megnősülne, az újabb házasságából születendő gyermekekre hagyja. De ha Pr. utód nélkül halna meg, az összeg visszazáll az első urától való gyermekeire. Háza, földje, szőlője, melyeket szintén első urával szerzett, Pr.-ra szálljanak, de részt kapjanak belőle az első urától való gyerekek is.⁶² *Magl Annók* halála után Pr. *Ondódy* István lányát, *Katalint* vette el házastársul, 1685-ben, s hat gyermekük született: *Éva*, (sz. 1685. XII. 27.), *Ádám* (1687. X. 13.), *Mária* (Jentatics Jánosné, gyermeke *Jentatics Ferenc*, sz. 1709. II. 23.), *Kristóf* (sz. 1690. V. 12.), *István* (sz. 1697. XII. 24.) és *András* (sz. 1699. XI. 25.).

⁵⁸ Prot. 1689/93. 75.

⁵⁹ Prot. 1689/93. 353.

⁶⁰ *Kunc—Kárpáti*: i. m. I, 104. 1.

⁶¹ Prot. 1700/07. 178.

⁶² Test. Fasc. C/215.

21. Polzer. 1670—1705. I. 1670. IV. 16: Bognár Márton aliter *Polczer* (Prot. 1668/72. 323.); 1691. III. 14: Georgius *Polczér* (Bapt.); 1699. IV. 19: R. D. Georgius *Polzer* (Bapt); 1690. III. 10: Veronica *Polzerin*.

II. *Polzer Márton* bognármester a század utolsó harmadában élt a városban. Ittléte alatt különböző ingatlanok tulajdonába jutott. 1670. IV. 16-án $\frac{1}{4}$ -házat vett a Forró-utcában, a hozzátartozó hét hold szántófölddel, néhai Csapó Péter örököseitől, győri lakos Csapó Jánostól és Mihálytól 90 m. frt-on.⁶³ A következő évben már újabb $\frac{1}{4}$ forróutcai házat vesz hozzátartozó két hold szántófölddel, Ágh Ferentől 90 m. frt-on.⁶⁴ 1689-ben egy ráknézve roppant fontosságú magisztrális ügyben citálják. Sz. Iván napján, forróutcai házában „... Virágos Ferencz Uramnak mint Tanácsbéli Személlýnek Szemtül Szemben aszt mondotta, Nemet nyelven Szolván, *Esz Száicz Száuberi Racz Hern, enkerin Knektu iszt fráy Steln, aber Unzeri Keincz (sic!) klai Staffn*, melly magiáru aszt teszen, Szép Tanacs Urak vadtok, azti Szolgáýtoknak Szabad lopny, de a mieinket mindgiart meg tudgiatok büntetny.“ Ezen gyalázkodásba nemesak a jelenlevő városi méltóságot, hanem az egész tanácsot beleértette, s ezért a város bírása, Hazatius János, a város szokása szerint való convincáltatását kérte.⁶⁵ Pere után nem is marad a városban, hanem vagyonát, $\frac{1}{2}$ forróutcai házat s 14 hold mezei szántóföldjét 330 frt.-ért eladva, a szomszédos Szent Mártonba költözik, kikötvé azonban a szerződésben, hogy a még házához tartozó négy hold földet haláláig bírhasssa.⁶⁶ Családos ember, felesége *Pintér Örsik*, leányai pedig *Veronika*, *Zsuzsanna* és *Katalin*, Nimét Mihály felesége, aki 1692. I. 14.-én szül fiút, *Pált*.

Forrásaink ezidőben még egy hasonló nevű szombathelyi lakost emlegetnek, de adatok hiányában nem tudni, hogy ezen *Polczer György*, a vasvár-szombathelyi társaskáptalan kanonoka rokona lett volna a fentemlített P. Mártonnak. Kanonokságát a káptalani levéltár adatai 1696-ra és 1702-re teszik.⁶⁷ Ő vezette egyidőben a szombathelyi városplébánia anyakönyveit (a magyar családneveket fertelmesen eltorzította, mintegy jeléül annak, hogy nemigen tudott magyarul. Az ő kezeírását mutatja az anyakönyv *egyetlen* német szóróványa: *Ter Her Szul Mejsztr Jagodics*) 1700-ban ingatlant vásárol; $\frac{1}{2}$ házat a Gyöngyös-utcában, kertaljai egy hold szántóföldjével s adójával együtt 352 frt.-ot.⁶⁸ 1705 körül halha-

⁶³ Prot. 1668/72. 182.

⁶⁴ Prot. 1668/72. 223.

⁶⁵ Prot. 1686/89. 89.

⁶⁶ Prot. 1689/93. 10.

⁶⁷ *Géfin Gyula*: A szombathelyi egyházmegye története. Szombathely, 1929, II. 322. l.

⁶⁸ Prot. 1693/1700. 338.

tott meg. A halálos ágyán hűséges ápolójának, Bolter Mihálynak és feleségének ajándékozta gyöngyösutcai házát és szántóföldjeit.

22. Rainfall. 1657—1687. I. 1657. VIII. 22: Sziyarto János aliter *Rainfall* (Pr. 1654/58. 491.); 1686. X. 8. *Rámfol* Panna (Prot. 1686/89. XII.).

II. A század második feléből származó adataink meglehetősen szegényesek ahhoz, hogy a családról, akár csak hozzávetőlegesen is hű képet tudjunk kapni. Mint németeink általában, *R. János* is iparral foglalkozott, szijjártó volt. Fennmaradt egy ellene intézett vádirat, amely a céhélet komolyságát mutatja. 1654. XII. 4.-én Eötvös Mihály céhmester házánál több iparos jelent meg, hogy egyik társuk ügyében döntsenek, amikor Rainfall János „sem magat, sem teöb tizeseghbeli Czehes mestereket megh nem bötsüluen“ az egész gyülekezetet mélyen megsértette: „*el mehetek mar k... Czehetekkel, ez utan mar az te Czehetek, k... Czehe lesz*“. Mivel a céhélet akkor még virágjában volt, káromlása miatt a megsértett mesterek kemény büntetést kívántak⁶⁹ Némi vagyónkája volt: a Forró-utcában $\frac{1}{4}$ -háza, amelyet Szijjártó János özvegyétől vásárolt meg,⁷⁰ s azonkívül valamelyes szántóföldje is, mert amikor lánya, *Panna*, valószínűen atyja halála után, 1687-ben Vépre költözik, ingatlan vagyona vásárlójának, Pálfics Jánosnak a forró-utcai $\frac{1}{4}$ -házon kívül még 4 hold mezei szántóföldet vall fel.⁷¹

23. Rauhensteiner. 1656—1659. I. 1656. IX. 4. György Kovacs aliter *Rauhenstainer* (Prot. 1654/58. 145.)

II. *Rauhensteiner György*, századközepe szombathelyi polgár, kovácmester volt. A Forró-utcában lakott, Márton kovács $\frac{1}{4}$ -házában, mely 1656-ban 30 frt. tartozás meg nem fizetése miatt mint zálog jutott tulajdonába, hogy addig bírhasa, míg Márton kovács pénzszerző útjáról vissza nem tér. Megállapodás is történt köztük, mely szerint, ha az adós távollétében, más ember hibájából tűz emésztené el a házat, Márton tartozik felépíttetni, de az erre fordított összeg a zálogpénzből levonódik.⁷² A házon kívül bizonyos szőlők voltak *R. György* tulajdonában. 1659-ben vette őket újonnan építve; az Előhegyen egy darab szőlőt 13 frt. 50 pénzért, másik hasonló nagyságút a Királyszéke nevű hegyrészen 12 frt.-ért⁷³ *R. család*os ember volt, felesége *Lindendorffer Borbála*. Forrásaink 1659 után nem adnak útmutatást további sorsukról.

⁶⁹ Prot. 1654/58. 491.

⁷⁰ Prot. 1654/58. 375.

⁷¹ Prot. 1686 89. 12.

⁷² Prot. 1654/58. 145.

⁷³ Prom. 1653/62. 123.

24. Sax. 1675—1692. I. 1675. I. 21: *Sax* Kalmár Pál. (Prom. 1670/85. 125.)

II. A század utolsó negyedében két ilyen családnévű polgára volt a városnak, *Pál* és *György*, mindketten kereskedők. Pál Kiss Mihályné Kondrai Susannától 1675-ben egy hold szőlőt vett, az Alsóhegyen, a végében levő 1 hold szántófölddel 18 magyar frt.-on. Családos ember, felesége *Klopper Veronika*.⁷⁴ György nevét is a hegykönyv őrizte meg; a Lánchegyen lévő $\frac{3}{4}$ hold szőlőjét 1692-ben adta el Jendrevich Mátyásnak 29 frt.-ért.⁷⁵ Egyéb forrásainkban a családnév nem ismeretes.

25. Schraimer. 1654—1703. I. 1654: *Sraimer* András (Pr. 1654/58. 45.); 1703. V. 5; *Srajner* Szitas Mattias (Pr. 1700/07. 114.)

II. A családra vonatkozó első adatunk a század közepéről maradt fenn, szükszavúsága miatt azonban a benne megjelölt S. *András* közelebbi viszonyai, foglalkozása és vagyoni állapota nem állapíthatók meg. 1654-ben panaszt emel Pap István ellen, aki pár éve őt és feleségét, a Királyszékek nevezett szőlőrészben ok nélkül megtámadta, ütlegetni kezdte, úgy, hogy felesége, ki akkor állapotos volt, másnap holt gyermeket szült. Mindezekért Pap Istvánnak iuxta leges Regni való coniurálttatását kívánja.⁷⁶ Hogy a XVIII. század elején 1703-ban említett S. *Mátyás* fia vagy leszármazottja volt-e, nem lehet megállapítani. Iparos ember, ragadványneve szerint „Szitas“. Nős, felesége *Spiessin* Mária. 1703-ban Bozzay Czizmazia György házat veszi meg 145 frt.-on. E forroutcai ház azelőtt Kaidi Mihály tulajdona volt, de leégett, s miután Kajdi a város statutumai ellenére is vonakodott újból felépíteni, a házat a város Bozzay Györgynek adta el, aki most S. Mátyásnak adta tovább.⁷⁷

26. Schramer. 1687—1696. I. 1686. IX. 7: *Sramer* Szabó György (Test. Fasc. A/28); 1687. III. 25: *Srámer* Adam (Pr. 1686/89. 57.); 1692. III. 22: *Sramér* Harangozó Ádám (Prom. 1685/87. 68.).

II. 1687. IX. 7.-én végrendelezik S. *Szabó Györggy*, feltehető tehát, hogy a század közepén már szombathelyi polgár volt. Ingatlan vagyona 2 közszőlőből állott, melyet még az atyja házatól hozott pénzen vásárolt. Ennek felét mostani feleségére, *Maior Eörsikre* hagyja; bírhasa akkor is, ha az ő halála után újból férjhez menne. Állapotos lévén; ha a szülésben meghalna, de a születendő gyermeket megmentenék, úgy e gyermeket illesse anyja öröksége. A másik közszőlőt első házasságából való 2 gyermeke, *Panna* és *Ádám* kapja, Panna ezenkívül még 9 köből gabonán is

⁷⁴ Prom. 1670/85. 125.

⁷⁵ Prom. 1685/87. 64.

⁷⁶ Prot. 1654/58. 45.

⁷⁷ Prot. 1700/07. 114.

osztózzék mostohaanyjával.⁷⁸ S. György halála után († 1687) Ádám — jogtalanul — mostohaanyja ellen támadt, követelve, hogy a testamentumban rájutott szőlőrészt ági juss, ősi örökségkép neki engedje át. Viszálykodásuk, a végrendeletet tekintve teljesen alaptalan, de a bíró és a tanács végül mégis Ádámnak ítélte meg a vitatott közszőlőrészt; kötelezte azonban, hogy mostohaanyját egy éven belül 11 frt. kártérítéssel elégítse ki.⁷⁹ Ádám a Ripay-hegyen lévő 1 ¼ hold szőlőjét 1609-ben Enyedi András lánchegyi szőlőjével cserélte el.⁸⁰ 1692-ben pedig Lugár Péter belső tanácstól vásárolt ½ holdnyi szőlőt a Ripay-hegyen 28 frt.-ért.⁸¹ Ádám a várban volt harangozó. Ez a tiszt utolsónak számított a vár egyházi alkalmazottai sorában. Évi 24 frt. fizetést kapott, valamint egy viselőruházatot.⁸² Családos ember. Felesége *Takács Panna*.

27. Sommer. 1696—1708. I. 1707. XII. 30. *Szumer Szappanfőző János.* (Pr. 1707/12. 11.)

II. S. János szappanfőzőmester a XVII. század végén telepedhetett le a városban s ittartózkodását a nagy pesti idejére tehetjük fel. 1696-ban 259 frt.-ért megvett egy gyöngyösutcai pusztaházat, melynek előbbi tulajdonosa, Donkos Mihály, annyira eladósodott, hogy 1692 körül házát és a várost elhagyni kényszerült. E pusztaház oly rossz állapotban volt, hogy csak bizonyos javítások után lehetett benne lakni, s ezért S. 50 frt.-ot fizetett a tatarozásra. 1707-ben Bolter Mihálytól a Lapos almán 2 hold földet vett 20 frt.-ért.⁸³ Közben háza két ízben is leégett s ott akarta hagyni, de a városbíró a város nevében tulajdonául vallotta fel, hogy S. és felesége *Bona Katalin* benne lakhassanak.⁸⁴

28. Taschler. 1663—1711. I. 1663. XII. 15: *Tasler Magdolna* (Pr. 1661/64. 340.); 1683. XII. 6: *Joannes Tasner* (Bapt.); 1686. XII. 3: *Georgius Táslér* (Bapt.); 1688. XI. 3: *Taschler Janos* (Bapt.); 1695. II. 19: *Georgius Taslar* (Bapt.); 1696. VI. 12: *Georgius Tasler* (Bapt.).

II. Anyakönyveinkben a Taschler családnév igen gyakori, pl. ugyanazon időben 3 különböző T. György szerepel apa, ill. keresztapaként felemlítve. A tanácsjegyzőkönyvek csupán egyetlen ilyen nevű családot emlegetnek, ez városi polgár volt, míg a többi hasonlónevű a filiákon lakott. Feltehető, hogy a városplébániához tartozó valamelyik községből vándorolt be Szombathelyre az emlí-

⁷⁸ Test. Fasc. A/28.

⁷⁹ Prot. 1686/89. 57.

⁸⁰ Prom. 1685/87. 123.

⁸¹ Prom. 1685/87. 68.

⁸² Győri Püspöki Lev.-tár, Capsa O fasc. 17.

⁸³ Prot. 1707/12. 11.

⁸⁴ Prot. 1707/12. 23.

tett vagyonos és köztiszteletben álló T.-család. A jegyzőkönyvekben szereplő Magdolna, János és György testvérek voltak. Családnévük mellett egyazon ragadmánynév szerepel (t. i. Mészáros) s feltehető, hogy apjuk iparát folytatták tovább.

T. Magdolna Bakos Czizmazia Jánostól 1663-ban négy hold, a Kövesden fekvő szántóföldet vesz 40 frt.ért.⁸⁵ Első ura, Prok Mátyás halála után Szabó István kéri nőül s együtt veszik meg János Kovács özvegyének Cserján Catának (sic!) fölutcai $\frac{1}{4}$ -házát.⁸⁶ Ezen $\frac{1}{4}$ -házat a következő évben, 1679-ben leányának, Bendericzné *Mészáros Annóknak* ajándékozta, 8 hold szántóföldde együtt. Lánya viszont felvallotta neki $\frac{1}{2}$ -háza felét, melyet ő és meghalt bátyja atyai örökségkép bírtak.⁸⁷ *T. Magdolna* 1708-ban halt meg s elhunyta után gyermekei 3 hold szántóföldön osztottak aneg.

A másik testvér, *T. Mészáros György* legvagyonosabb és legtekintélyesebb vezető polgára volt a városnak. Rövid idő alatt nagy ingatlanra tett szert. 1693-ban két hold szántóföldet vesz a tó szélén Vörös Mihálytól.⁸⁸ 1694-ben másfél hold szántóföldet a Hossziban, a Lapos alma útján és a Bogácán belül 17 frt.-on, özv. Bognár Andrásnétól,⁸⁹ 1698-ban újabb két hold szántóföldet, mely „az kövön vagion“ Szitár Istvántól, a valláspénzt hozzátudva 41 frt.-on⁹⁰ 1697-ben a Bogácán belül a szanati útra dülőben két holdat Polgár Eörsiktől 21 frt.-on,⁹¹ 1698-ban Kovács Gyurka maradékaitól 3 holdat, a háskő előtt s a szőlőhegy 1. és 2. dülőjében 47 frt.-on,⁹² 1700-ban a Sárhatárnál 4 holdat 39 frt.-on, Kulcsár Molnár Istvántól,⁹³ 1701-ben Duhovics Szabó Györgynétől $3\frac{1}{2}$ holdat a kövön s a szőlők gypüjére való közép dülőben 46 frt.-on,⁹⁴ 1708-ban Rába Istvántól két holdat, a Picsontában 23 frt.-on,⁹⁵ végül 1710-ben a kövön a szőlők alatt való dülőben két holdat Nyakas Czizmazia Györgytől 34 frt.-on.⁹⁶

Felesége, nemes *Sáska Erzsébet*. Grafendorfer János özvegye is ráíratta gyöngyösutcai házát két hold szántófölddel s káposztás-kertjével, mert attól félt, hogy házassága meddő lévén, ura halála

⁸⁵ Prot. 1672/78. 625.

⁸⁶ Prot. 1678/86. 27.

⁸⁷ Prot. 1707/12. 45.

⁸⁸ Prot. 1693/700. 15.

⁸⁹ Prot. 1693/700. 17.

⁹⁰ Prot. 1693/700. 270.

⁹¹ Prot. 1693/700. 209.

⁹² Prot. 1693/700. 295.

⁹³ Prot. 1700/07. 7.

⁹⁴ Prot. 1700/07. 31.

⁹⁵ Prot. 1707/12. 59.

⁹⁶ Prot. 1707/12. 119.

	A	V	a	E	Y	O	n	t	á	r	g	Y			
neme (neve)					fekvése utca, dűlő					nagysága rész, hold		teljes becsértéke frt.	vétel- éve	Jegyzetek	ÖSSZESEN
Ház					Gyöngyös-utca a piac mellett.					nem tudni, valószínűleg rezidenciális		nem tudni	1698.	Felésege, ns. Sáska Erzsébet iratta rá. 1700-as városi engedély alapon megszerzettekkel	Egy ház a Gyöngyös-utcában 2 hold mezei szántófölddel és kaposztáskerttel; ezek érték- kére nincs adat. Ezen kívül még 22 hold mezei szántó- föld 284 frt értékben..
Szántóföld					nem tudni					2 hold		nem tudni	1698.	Sáska Erzsébet iratta rá	
"					a tó szélén					2 hold		17	1693.	—	
"					a hossziban, a Laposalma útján, a Bogácán belül					1½ hold		17	1694.	—	
"					„az kövön vagion“					2 hold		41	1698.	Az árban a valláspez is beemlőgaltatik	
"					a Bogácán belül, a szarati útra dűlőben					2 hold		21	1697.	—	
"					a haskó előtt, a szőlőhegy 1. és 2. dűlőjében					3 hold		47	1698.	—	
"					a Sarhártnál					4 hold		39	1700.	—	
"					a kövön, s a szőlők egyepüjére való közep-dűlőben					3½ hold		46	1701.	—	
"					a Picsontában					2 hold		23	1708.	—	
"					a kövön, a szőlők alatt való dűlőben					2 hold		34	1710.	—	

után esetleg kitúrnák a házból.⁹⁷ 1700-ban a város megengedi, hogy T. György gyöngyöutcai házában hússzéket tarthasson, de némi pénzösszeg lefizetésére kötelezte, miután városi rendeletek szerint csak a piacon, a toronynál levő mézárszékeken volt vágható a hús. A városi tanács ezen engedményt 1701-ben módosította; kötelezte T.-t, hogy a házában levő hússzékeken kívül még a toronynál is áruljon.⁹⁸

A gazdag polgár a város életében is vezető szerepet játszott: 1693-ban a város hadnagya, 1700—1708-ig főhegymester, 1708—1710. pedig belső tanácsos. Különösen nagy volt szerepe az 1703—11-es háborús időkben. 1704-ben a Szombathelyt megszálló Ocskay László 200 pár csizma azonnali leszállítását követeli a várostól. A csizmadia-céh nem volt hajlandó a város számára hitelbe dolgozni s ekkor Tasler György és Keserü Szabó György vállalták a kezességet.⁹⁹ Tagja volt azon küldöttségnek, amely a város hódolatát ment tolmácsolni 1704-ben a Dunántúlt megszálló Károlyi Sándorhoz, Pápára.¹⁰⁰ A háborús időkre való tekintettel kerítései megigazítását és megújítását határozza el a város s e határozat egyik végrehajtó és ellenőrző közegévé T. Györgyöt nevezik ki.

János, a harmadik testvér vagyoniilag nem közelítette meg bátyját. Volt valamelyes szántóföldje a szanati úton, a Káldi földjeire való dűlőben, s ezen birtokához nemes Babos Ferentől még 4 hold szántóföldet vett.¹⁰¹ Nős ember: felesége *Polgár Annók* három lányt szült, *Zsuzsannát*, (sz. 1677. III. 4.), *Erzsébet* (sz. 1688. V. 17.) és *Évát*. (sz. 1697. IX. 5.)

29. Umsonst. 1652—1688. I. 1652. IX. 11: *Umbsonst* Mihalj (Pr. 1651/54. 166.); 1653. I. 22: *Seoeghjarto* Mihaly aliter *Umsonst* (Pr. 1651/54); 1661. *Vmbzsont* Mihály (Pr. 1660/63. 79.); 1669. *Vmbszont*. György (Pr. 1668/73. 96.); 1687. VII. 9: *Umszunst* György. (Pr. 1686/89. 210.)

II. Városi tanácsjegyzőkönyveinkben 1652-ben tűnik fel először e család, *U. Mihály* névével. Ezen feljegyzésben U. vádat emel Novakovics György aliter Szabó ellen, aki őt 1652-ben, a sajtoskáli (Sopron m.) palotában nyilvánosan megrágalmazta.¹⁰² U. Mihály ragadmányneve után „seoeghjarto“ volt, boltja a város piacán állott, 1653. I. 22-én vette 36 frt.-on Kinisi Susannától.¹⁰³

⁹⁷ Prot. 1693/700. 281.

⁹⁸ Prot. 1700/07. 34.

⁹⁹ *Kunc—Kárpáti*: i. m. I, 107. I.

¹⁰⁰ I. m. I. 105. I.

¹⁰¹ Prot. 1686/89. 34.

¹⁰² Prot. 1651/54. 237.

¹⁰³ Prot. 1651/54. 166.

1658-ban nagyobb ingatlant vásárolt Lonchich Mihálytól és Jári Miklóstól, egy piaci házat, azonkívül szőlőt, erdőt, szántóföldet és házieszközöket. Mivel azonban Lonchich és Jári ezen ingó és ingatlan javakat néhai Dinkovics szombathelyi polgár halála után contra ius successorium jogtalanul bitorolta, ennél fogva U. Mihály sem vehette volna meg, ellene az elhunyt Dinkovics öccse, Péter, Széchy Péter gróf jobbgáya jogtalan használat címén a város magisztrátusánál vádat emelt.¹⁰⁴ Ügylátszik, hogy e vádat a tanács elutasította, mert az ingatlan továbbra is az U. család birtokában maradt, s U. Mihály halála után, 1670-ben Czergali Ferenc, U. gyermekének mostohaapja vette kezébe.¹⁰⁵ U. Mihály különben alacsony városi tisztséget is viselt; 1661-ben egyházfivá választják. Nős ember; első felesége *Czolderer Susanna*, ennek halála után *Keltnerin Susannát* veszi el. Két fia született, *György* és *János*. György egy ideig jó anyagi körülmények között élt, 1687-ben igen tekintélyes ingatlant vásárolt néhai Vaszary János árváitól, 1½ házat a Gyöngyös-utcában, valamint 9 hold mezei szántóföldet, s káposztáskertet 480 m. frt.-on.¹⁰⁶ Vagyoni helyzete azonban hamarosan leromlott: 1688-ban a Vaszary-féle ingatlanon a vételárnál lényegesen olcsóbban, 115 m. frt.-on kell túladjon.¹⁰⁷ Nős ember volt, felesége *Nárai Kata*. Fiatalabb éveiben ugyanazt a tisztséget viselte, mint egykor apja: 1669—1670-ig városi egyházf. Testvére, *János* 1685-ben több ízben szerepelt házassági tanúként.

30. Zimmer. 1622—1708. I. 1622. IV. 8: *Czimer* Tamásné (Pr. 1620/23. 57.); 1623. V. 2: *Acsady Czimber* Tamasne (Pr. 1623/26. 11.); 1637. III. 30: *Czimber* Mihaline (Pr. 1636/40. 31.); 1693. IX. 1: *Joannes Cimér* (Bapt.).

II. Egyike már a század elején Szombathelyen lakó német családoknak. Rávonatkozó első feljegyzéseink a 20-as évek elejéről valók: „*Czimer Tamasne* Takacs Ilona tiltotta Ferencz deak hazatt“ (1622. IV. 8.),¹⁰⁸ és „*Acsady Czýmber* Tamasne Tyltotta“¹⁰⁹

¹⁰⁴ Prot. 1654/58. 431.

¹⁰⁵ Prot. 1668/72. 245.

¹⁰⁶ Prot. 1686/89. 210.

¹⁰⁷ Prot. 1686/89. 352.

¹⁰⁸ Prot. 1620/23. 57.

¹⁰⁹ A „tiltás“ a XVII. századi Szombathely hiteléletének érdekes jelensége, megfelel a mai bekebelezésnek. Ha valamely adós adósságát a határidőre nem fizette ki, a hitelező az adóslevelet bemutatta a városi tanácsnak, mely felszólította az adóst, vagy fizessen 15 napon belül, vagy egyezzen meg hitelezőjével. Ha ez nem történt meg, a hitelező a megfelelő összeget „tiltatta“, az adós ingatlan vagyonából. Az ilyen „tiltott“ ingatlan csak a bíró tudtával és engedélyezésével bocsátható áruba, s ha az eladás engedélyeztetett, a vételárat a bírónak fizették ki, aki levonta belőle a tiltott összeget, s csak a maradék jutott az eladó kezébe. V. ö. *Abai Imre*: Szombathely város igazságszolgáltatása a XVII. század elején, *Dunántúli Szemle* X (1943), 234. l.

mattjas deakott az egi fertalý haztull hogi elne Adhassa“. (1623. IV. 24.)¹¹⁰ 1637-ben özvegy *Czimer Mihályné*, Cser György városi főhadnagy felesége visszaváltja azon 1 hold szántóföldet, mely a Kövesd nevű határrészben van, s melyet 45 tallérért adott volt zálogba Szabó Jakabnak.¹¹¹ A század közepéről semmi adatot nem találunk a családot illetőleg, ilynevű polgárok csak a század utolsó tizedében tűnnek fel újra; hogy leszármazottai-e azon századeleji Zimbereknek, nem tudható.

Czimer Czizmazia János 1684. II. 4.-én vette feleségül *Horvath Eörsiket*, s házasságából 1696. II. 20.-án született fia, *Márton*. Kisebb ingatlan volt tulajdonában; 1691. IV. 27.-én megvette Csatáry Ferenc 9 hold földjét 99 frt.-on. A 9 hold a határ különböző részében feküdt, a csordahajtóban és az alsószőlők alatt.¹¹² 1708-ban, az általános gazdasági krízis idején újabb ingatlant, egy házhelyet vásárolt a Forró-utcában, rajta lévő padlás és földél nélküli kőépülettel, kapujával, udvarával s 5 hold mezei szántóföldjével, melyek közül 2 a Bálványkőnél, 1 a kert alatt, 2 a kiserdőnél volt. Fizetett érte Sebe Gergelynek 32 frt.-ot.¹¹³

*

*

*

Fentemlített németeken kívül megemlékeznek még forrásaink néhány más német családról is, melyek szombathelyi tartózkodását egyetlen, s jelentéktelen adat bizonyítja.

31. Aydlorin (Aidler) Magdolna 1700. I. 7.-én vett meg örökben néhai Fülöp pap atyafiaitól, Fülöp Mária asszonytól és fiától Farkas Jánostól 11 hold szántóföldet 100 m. frt.-on. E 11 hold a határ különböző helyein található, a Picsontában, a Bogácán kívüli kiserdő és a picsontai út közti dűlőben s a szanati kúton.¹¹⁴

32. Pintér Binghl Márton a szombathelyi vár személyzetéhez tartozó mesterember. 1692-ben a Kozmahegyen $\frac{1}{2}$ hold szőlőt vesz perinti lakos Német Mihályné Vörös Annóktól 18 m. frt.-ért s egy hordó, valamint egy szapusajtár csinálásával. Felesége: *Kötéliártó Eörsik*.¹¹⁵

33. Burezer Mátyás 1652. VIII. 4.-én apósával, Pap Andrással együtt megvette néhai Nagy György leányának, Nagy Annának nagykaricsai $\frac{1}{4}$ -házát, szántóföldje nélkül.¹¹⁶

¹¹⁰ Prot. 1623/26. 11.

¹¹¹ Prot. 1636/40. 31.

¹¹² Prot. 1689/93. 154.

¹¹³ Prot. 1707/12. 41.

¹¹⁴ Prot. 1693/700. 331.

¹¹⁵ Prot. 1685/87. 67.

¹¹⁶ Prot. 1651/54. 158.

34. Ebenpurger Jakab szolgálégény ellen 1687-ben magisztrális causát indítanak, mert egyrészt orgazdaságban találtak, másrészt gazdájától, Prucker Andrásról 10 font faggyut és $\frac{1}{2}$ köböl búzát lopott.¹¹⁷

35. Hueber Kécsinalo Ferenc 1701. II. 18-án $\frac{1}{4}$ házat vett szántóföldjei, káposztáskertje, adója és udvara nélkül, Nagi Mártonról 80 m. frt.-on.¹¹⁸

36. néhai Mészáros Lénárt özvegye **Herman** Kata és atyjafia, Lenart Smit Pauer között a várostanács 1664. X. 4.-én szétosztotta az elhalt Mészáros Lénárt ingó és ingatlan javait.¹¹⁹

37. Hoffmon Pék Mihály 1708. VI. 14.-én $\frac{1}{2}$ gyöngyöscutcai házat vett Bolter Mihálytól 1 hold kertaljai szántófölddel és káposztáskerttel 295 frt.-on. H. Mihály felesége *Paiern Stainerin Mária*.¹²⁰

38. néhai **Kuhenbergi** Mátyás szombathelyi polgár Szentgróton lakozó György fia 1652. I. 23.-án atyja után maradt szombathelyi örökségét, vagyis fölutcai házat és hegybeli birtokát felvallotta Német Györgynek.¹²¹

39. Luter Gömbkötő Mártont 1657. IX. 11.-én bevádolja Kondor Mészáros János azon rágalmazásért, mellyel őt mesterségbeli becsületében sértette Luter, t. i. hogy hamis fonttal mér.¹²²

40. Lószter Szabó Mátyás 1706. III. 8.-án 15 frt.-ért megvette sógornőjének, Csomay aliter Horváth Pannának kámutcai $\frac{1}{4}$ -házát istállójával, kertjével és pajtájával.¹²³

41. Pamer Istvánné Szechödi Hona forróutcai rezidenciális házat s 24 hold szántóföldjét Kazó István pécsi prépost bírta bizonyos adósságok fejében. Mivel Pamer Istvánné az ingatlan, neki kellene évente kétszer, Szent Mihály és Szent György napkor adót fizetni. Szegénysége miatt erre képtelen, s a föld adóját ezért Kazó prépost szolgáltatatta be. 1701. V. 7.-én a városi tanács úgy döntött, hogy ezentúl a ház után járó adót is a prépost fizesse meg, ha azonban P. Istvánné vagy utódai az ingatlant visszaváltanák, nem csupán tartozásukat, hanem a helyettük kifizetett adó összegét is meg kell téríteniük.¹²⁴

¹¹⁷ Prot. 1686/89. 79.

¹¹⁸ Prot. 1700/07. 33.

¹¹⁹ Prot. 1664/68. 29.

¹²⁰ Prot. 1707/12. 69.

¹²¹ Prot. 1651/54. 21.

¹²² Prot. 1654/58. 545.

¹²³ Prot. 1700/07. 207.

¹²⁴ Prot. 1700/07. 48.

42. Zener András 1655. VIII. 21.-én megvette mostohafia, Zriný István forróutcai házát, szántó- és káposztásföldjeit, 20 frt.-on.¹²⁵

43. Zollner (Czolner) Sövegjártó Gáspárné forróutcai $\frac{1}{2}$ -házát 6 hold szántóföldjével 1694. XI. 20.-án megvásárolta Bok Pál.¹²⁶

¹²⁶ Prot. 1693/700. 56.

¹²⁵ Prot. 1654/58. 99.

Irodalom és források:

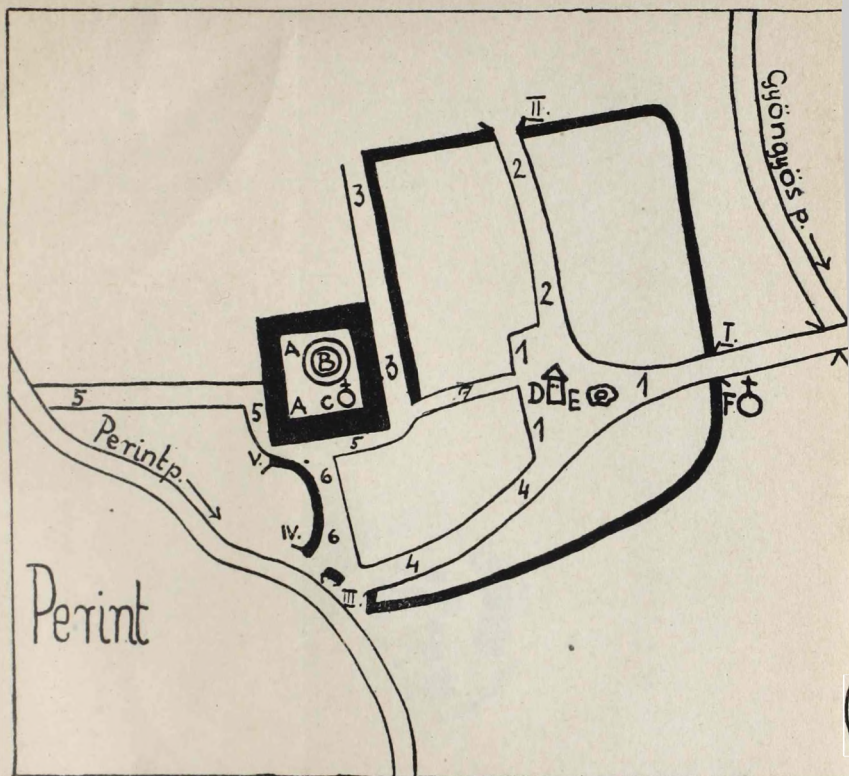
- Abai* Imre: Szombathely város igazságszolgáltatása a XVII. század elején, Dunántúli Szemle X. (1943).
- Nagy* Imre: Anjoukori okmánytár, Budapest, 1883, III.
- Borbély* Andor: Régi térképeink adatai Szombathely helytörténetéhez, Vasi Szemle V. (1938).
- Csánki* Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában, Budapest, 1894. II.
- Géfin* Gyula: A szombathelyi egyházmegye története, Szombathely, 1929. II.
- Géfin* Gyula: Szombathely vára, Dunántúli Szemle VIII. (1941).
- Házi* Jenő: Sopron sz. kir. város története, Sopron, 1929. I. 7.
- Heintze—Cascorbi*: Die deutschen Familiennamen, Halle/S—Berlin, 1933.
- Horváth* Tibor Antal: Fördösmesterek Szombathelyen, Vasi Szemle V (1938).
- Horváth* Tibor Antal: A szombathelyi ötvösség története, Dunántúli Szemle VII. (1940).
- Kunz* Adolf—*Kárpáti* Kelemen: Szombathely-Savaria r. t. város monographiája, Szombathely, 1880—1894. I.
- Lumtzer—Melich*: Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes, Innsbruck, 1900.
- Sziklay* János—*Borovszky* Samu: Magyarország vármegyéi és városai, Vas vármegye, Budapest, 1898.
- Vollständiges Ortschaften — Verzeichniss, Wien, 1882.
- Paulovics* István: Szombathely — Savaria topográfiája, Szombathely, 1942.
- Szent István Emlékkönyv, Budapest, 1938. I.
- Szinnyei* József: Magyar írók élete és munkái, Budapest, 1909. XIII.
- Wenzel* Gusztáv: Árpádkori új okmánytár, Pest, 1870. XIII.

* * *

- Liber Baptizatorum ecclesiae Parochialis BMV Elisabeth visitantis privilegiati oppidi Sabariensis Tomus I—II (1675—1711).
- Festetic könyvtár V. kéziratai, Keszthely.
- Győri Püspöki Levéltár, Capsa O. fasc. 17.
- Nemzeti Múzeum törzsanyaga, 1342.
- Protocolla Actorum Civilium Privilegiati Oppidi Sabariensis ab Anno 1606 usque annum 1712.
- Protocolla Promontorialia Privilegiati Oppidi Sabariensis ab Anno 1609 usque annum 1711.
- Urbarium 1565. Szombathely, Püspökvár.
- Urbarium 1577. Szombathely, Püspökvár.
- Városi Levéltár végrendeletei, Szombathely.

Kiadásért felelős: Kiss Gyula.

SZOMBATHELY

belterülete a XVII. században

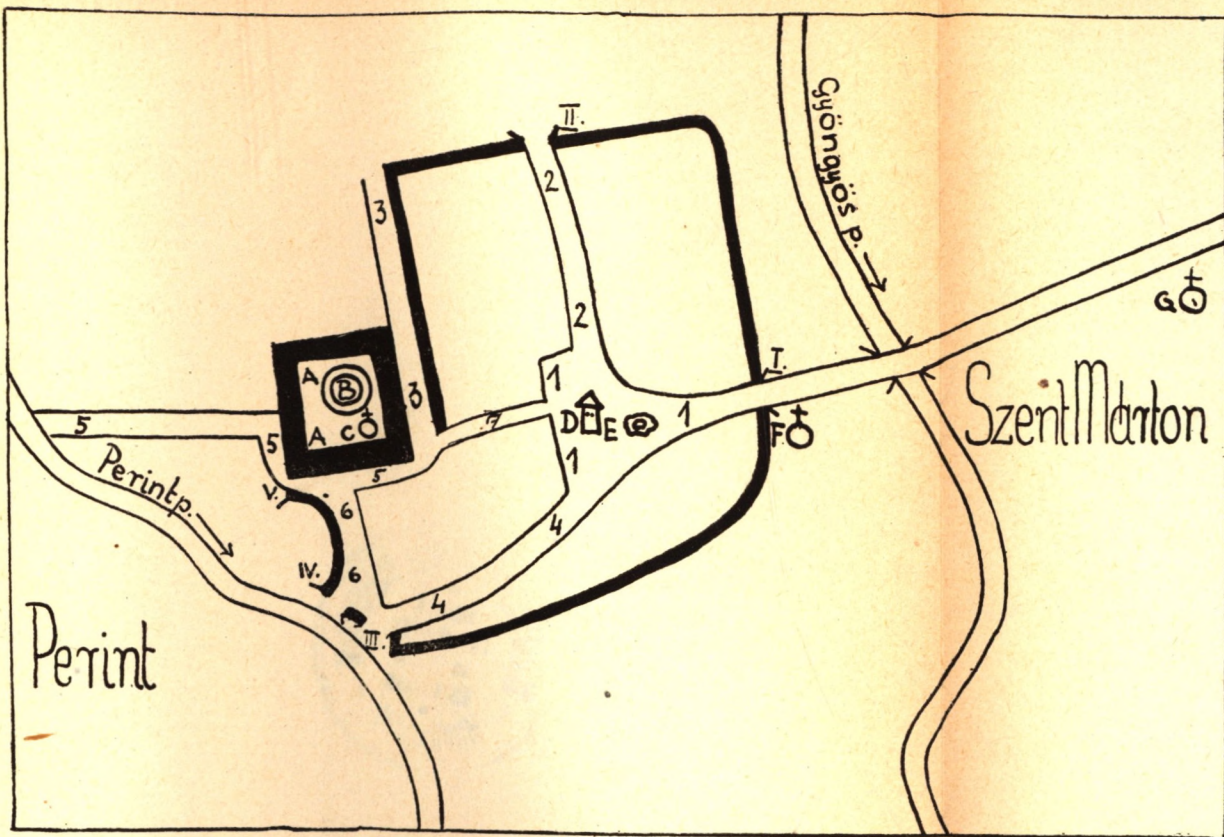
Mérték: 1 : 10.000

Jelmagyarázat:

- külső várfal
- belső várfal
- városfal
- A külső vár
- B belső vár
- C vártemplom
- D várostorony
- E Gyöngyös-utcai tó
- F ferencesek temploma
- G dominikánusok temploma

- Utcák:
- 1 Gyöngyös-utca
- 2 Föl-utca
- 3 Kám-utca
- 4 Forró-utca
- 5 Nagykaricsa
- 6 Kiskaricsa
- 7 Forgó

I.
II.
III.
IV.
V.

SZOMBATHELY

belterülete a XVII. században

Méret: 1 : 10.000

Jelmagyarázat:

- külső várfal
- belső várfal
- városfal
- A külső vár
- B belső vár
- C vártemplom
- D várostorony
- E Gyöngyös-utcai tó
- F ferencesek temploma
- G dominikánusok temploma

- Utcák:
- 1 Gyöngyös-utca
 - 2 Föl-utca
 - 3 Kám-utca
 - 4 Forró-utca
 - 5 Nagykaricsa
 - 6 Kiskaricsa
 - 7 Forgó

Kapuk:

- I. Gyöngyös-utcai kapu
- II. Föl-utcai kapu
- III. Forró-utcai kapu
- IV. Kiskaricsai kapu
- V. Nagykaricsai kapu

